

HOEFBLAD

56^e jaargang nr.4 Herfst 2019

Foto Hanny Oerlemans

NATUURVERENIGING

KEN EN GENIET

Hoefblad

ALGEMEEN E-MAILADRES: mailto: kenengeniet@home.nl

VOORZITTER

Programmavoorbereiding
Krantenberichten

Christ Grootzwagers

Kamilletuin 6
5103 CB Dongen
tel. 0162-312116
voorzitter@kenengeniet.nl

SECRETARIS

Els Scheepers
Stoeken 13
5102GT Dongen
tel. 06-48825523
secretaris@kenengeniet.nl

PENNINGMEESTER

Rabobank Dongen
IBAN:
NL44 RABO 0111984114
Ledenadministratie

John van Meggelen
Schoolsticht 47
5102 GD Dongen
tel.0162-517996
penningmeester@kenengeniet.nl

Programmavoorbereiding

Fia Grootzwagers
Schoolsticht 47
5102GD Dongen
tel.0162-517996
vlinder@kenengeniet.nl

BEZORGING HOEFBLAD

Opgave excursies

Marie-José van Gestel
Hubertusstraat 9
5106 NS Dongen-Vaart
tel. 06-10120230
mjvangestel.burmanje@home.nl

BESTUURSLID

Afgevaardigde
Bijenvereniging
Ambrosius
Tuingroep

Anton Staps
Dongenseweg 7
5171 NA Kaatsheuvel
tel. 0416-273332
mobiel tel. 06-13402220

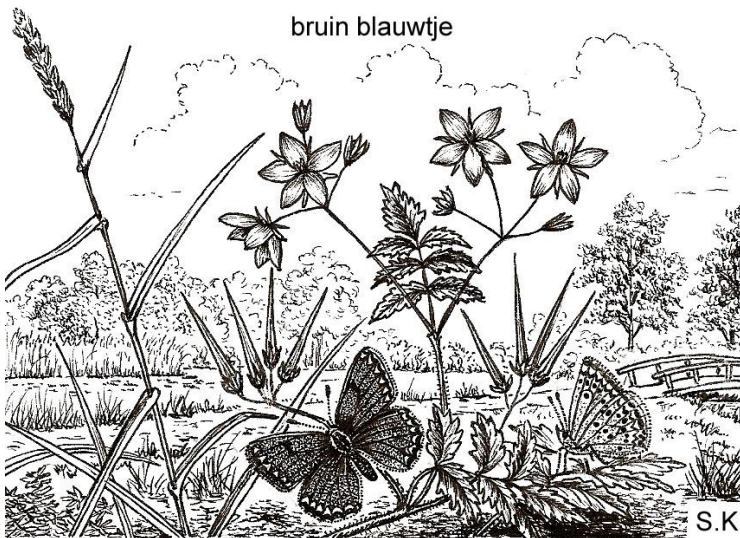
BESTUURSPRAATJE

Herfst, je moet er even niet aan denken, toch staat hij binnen de korstte keren weer voor de deur, je ziet de eerste voortekenen al in de natuur. Wat hebben we toch een uitzonderlijk weer gehad, echt niet goed voor mens en dier en al zeker niet voor de planten. Bomen staan er slecht bij, na de droge periode van vorig jaar ging het al niet zo geweldig met de bomen en struiken en dan kregen ze dit jaar opnieuw met deze uitzonderlijke droogte te maken en dan ook nog eens die verschrikkelijk hoge temperaturen. Nu zie je dat in de natuurgebieden, maar ook in de straat, dat bomen hun vruchten afstoten en sommigen ook al hun blad. De krent is normaal gesproken altijd de eerste, nu echter toch

zeker 14 dagen vroeger zie je het blad verkleuren en afvallen. Maar ook de berk gooit met zijn blad, vaak nog gewoon groen en de beuk, toch een hele sterke boom, ook daaronder ligt al veel groen blad. Het is een overlevingstechniek van deze bomen, bladeren en vruchten hebben immers water nodig, stoot je deze af, dan heb je net genoeg vocht om te overleven, geen blad is geen verdamping. Maar er ligt nog meer gevaar op de loer, door de lage grondwaterstand, lijkt het erop dat, vooral bomen erg los in het zand staan, een flinke storm doet ze zomaar omwaaien. Ja, natuur blijft krachtig, mooi maar ook kwetsbaar. In Natuurtuin Kandoel hebben we last van de droogte, de vijver heeft haast helemaal droog gestaan, de nieuw ingezaaide velden kregen nauwelijks water, dus de groei wilde maar niet op gang komen, gelukkig zijn het vooral tweejarige planten die ingezaaid zijn. Toch hebben we een mooi resultaat gezien van al het werk dat verzet wordt in deze tuin. De wallen die rondom de velden liggen, hebben hun kleurenpracht getoond, een bonte zee van bloemen, klapprozen, kamille, korenbloemen enz. het was echt een kleurenpracht en nog steeds staat er veel te bloeien. Toch heft de tuinwerkgroep al langer een wens, ze zouden

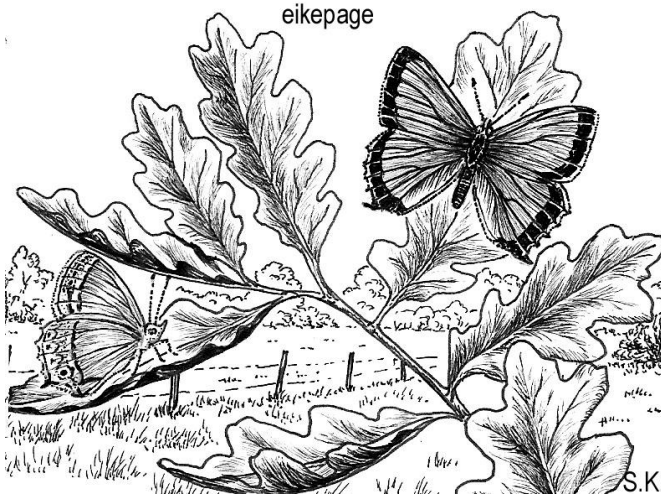
graag een put slaan, of laten slaan, om bij droogte te kunnen sproeien, daarom doet Ken en geniet weer mee met de [Rabobank actie](#). Op de achtergrond gebeurt er bij onze vereniging heel erg veel, de werkgroepen zijn jaarrond steeds bezig, zo worden vele nestkasten gecontroleerd, worden er in allerlei gebieden en in de bebouwde kom vogels geteld, allemaal om te weten hoe het ervoor staat. De vlinderwerkgroep, welke overigens nog wel wat versterking kan gebruiken, telt rondom Dongen de vlinders, maar ook in de diverse natuurgebieden. Wat opvalt is, dat sommige vlinders nauwelijks gezien worden, want zeg nou zelf, zag u dit jaar al een kleine vos? Elk nadeel heeft ook zijn voordeel, door het extreem warme weer en de zuidelijke en oostelijke winden, zien we plotseling veel soorten opleven. Zo waren er enorm veel distelvlinders, atalanta's, oranje luzernevlinders en zelfs een aanzienlijk aantal kleine parelmoervlinders te zien in het veld. Zo zie je maar dat die droogte nog ergens goed voor was, ook planten profiteerden daarvan, vorig jaar al zag je een explosie van ooievaarsbekken, een klein plantje met roze bloempjes. Dit plantje houdt van warmte en greep zijn kans, toen grassen het slecht deden door droogte. Hanny en ik zeiden al in 2018 dat gaat interessant worden in 2019, want andere planten betekend vaak ook andere insecten, toen hadden we al de gedachte, dat het bruin blauwtje dit jaar veel zou voor komen. Nou die gedachte kwam wel uit, in een weiland in Huis ter Heide noord telden

we enorm veel bruine blauwtjes, meer dan 200. Kenmerkend voor extreem weer is ook het ontstaan van plagen, het kan niemand ontgaan zijn dat we te maken

hebben gehad met de processierupsen. Overal zie je nog de nesten hangen en dan valt iedereen over elkaar heen en moet er wat gebeuren. Nu is de processierups helemaal geen nieuwe verschijning, al in

de zeventiger jaren kwam deze voor, ook in Dongen, alleen nu hebben we allemaal andere communicatiemiddelen en dan is het ook nog eens komkommertijd voor de media. Dus iedereen heeft het er over en zo groeit de plaag uit tot topnieuws, met als gevolg, dat iedereen ook de oplossing voor het probleem heeft en men de natuur geen kans geeft het zelf op te lossen. Bestrijdingsbedrijven willen branden, wegzuigen en bespuiten, logisch, dat is hun kostwinning. Echter wat men vergeet dat men met deze methoden niet alleen de processierups treft, maar juist ook de natuurlijke vijand, met als gevolg volgend jaar nog een grotere plaag. En ook doet dit alles geen goed aan de stand van onder

andere de eikenpage, welke je haast nergens meer ziet. Gelukkig zie je steeds meer nieuwe zienswijzen, zoals het inzetten van juist de natuurlijke vijand, zo plaatste onze gemeente Dongen, in de buurt van de eiken sluipwesp-kasten. De sluip-

wesp legt haar eitjes in de rups en pop van de processierups, de larfjes die uit de eitjes komen vreten zo de rups en pop geheel op. Een andere oplossing is het plaatsen van nestkasten, meesjes hebben ook de rupsen ontdekt en een manier gevonden deze op te eten zonder last te hebben van de brandharen. Nog een andere manier van bestrijden is het weghangen van vleermuiskasten, men heeft namelijk ontdekt, dat op plaatsen waar veel vleermuizen zitten in eikenlanen, er geen nesten van processierupsen voor komen. De vleermuis eet graag nachtvlin-ders en weet deze feilloos op te sporen, natuurlijk moeten de kasten dan eerst wel ontdekt worden door de vleermuizen. Zo is alle commotie om deze plaag toch nog ergens goed voor geweest, goed dat men eens op een andere manier nadenkt over dergelijke dingen.

Iets waar ook Ken en Geniet een rol in kan spelen, als relatief grote natuurvereniging worden we regelmatig benadert door de gemeente, het waterschap en ja zelfs door een projectontwikkelaar, dit om ons zegje te doen over bepaalde onderwerpen betreffende onderhoud en ontwikkeling van natuur en gemeentelijk groen. Zo heeft de gemeente

een toekomstvisie opgesteld over allerlei onderwerpen, waarin ook Ken en Geniet gekend is. Een visie is natuurlijk niet alles, maar wel een start van mogelijk een omwenteling, zeker daar de meeste partijen het eens zijn met deze visie. Tijdens een lang gesprek op het gemeentehuis hebben we ons zegje kunnen doen over het maaibeleid, het groenonderhoud, binnen de bebouwde kom, maar ook in het buitengebied. Zo komt er een ander beheer van de bermen, men gaat over naar hetzelfde beheer als plaats vindt bij de ecologische verbindingzone, dus alles wordt één keer in het jaar gemaaid. Uiteraard gefaseerd, dus een strook aan de ene kant van de sloot of weg en later de andere kant, zo krijgt de natuur meer kans, met name insecten profiteren daarvan en dus ook de insecteneters. De gemeente Dongen gaat wat dat betreft nog meer en beter samenwerken met een andere belangrijke beheerder het Waterschap, waar we als Ken en Geniet ook mee in gesprek zijn.

U ziet er gebeurt heel wat, vaak wat op de achtergrond, maar wel met hopelijk een mooi resultaat, een nog mooier en groener Dongen. Vooruit nog één heugelijk berichtje, vorig jaar kregen we van de Rabobank een mooi bedrag, een gedeelte daarvan hebben we besteed aan de aanschaf van een nieuwe bosmaaier, welke werkt op accu, wij als tuinwerkgroep zijn er wat blij mee, het werkt stiller en niet onbelangrijk ook veel schoner, de bediener heeft nu immers geen last van uitlaatgassen, allemaal door de stem die u ons gaf bij de Rabobankactie.

Naar aanleiding van de foto op de voorpagina staat er in dit Hoefblad een extra aflevering van de serie over de Nederlandse dagvlinders.

NEDERLANDSE DAGVLINDERS

Kleine parelmoervlinder (Issoria lathonia)

Op 16 juli j.l. waren Christ en ik vlinders aan het inventariseren in Huis ter Heide. We liepen via de Tussenbaan zuidwaarts en naderden de Galgeneindse Straat, toen ons een bijzondere vlinder opviel: een kleine parelmoervlinder! In onze omgeving komt deze niet zo heel veel voor en we hadden er eigenlijk nog nooit meer dan één tegelijk gezien. Groot was dan ook onze verbazing toen we nog een tweede exemplaar zagen. En ons enthousiasme steeg ook almaar verder: we zagen een derde, vierde, vijfde enzovoort. In totaal hebben we op een stuk van nog geen 200 meter maar liefst 22 exemplaren gezien!

kleine parelmoervlinder

In de dagen erna zou blijken, dat niet alleen in Huis ter Heide zo veel kleine parelmoervlinders te vinden waren. Overal in onze omgeving werden er gezien. Wat was hier aan de hand? Waarschijnlijk ging het om een invasie vanuit het zuiden. Af en toe vinden

zulke grote invasies plaats. De kleine parelmoervlinder is een heel mobiele soort, die vooral in de zomermaanden over grote afstanden kan gaan zwerven.

De kleine parelmoervlinder is eigenlijk een echte duinsoort en is langs de gehele Nederlandse kust en op de Waddeneilanden te vinden in de duinen. Vroeger was het een vrij algemene verschijning, maar de soort is achteruitgegaan en is nu een schaarse standvlinder. Hij wordt tegenwoordig echter wel steeds vaker in het binnenland aangetroffen, vooral in zuidoost Brabant, in Limburg en op de Veluwe. Hij vliegt in open pioniervegetaties, natuurlijke graslanden met een lage open begroeiing, schrale graslanden die beweid worden en braakliggende akkers. Bij het voedsel zoeken kan hij ook in natte, moerassige en ruige terreinen en in tuinen en parken terecht komen. De vlinder zit vaak op kale zandgrond of op een muur te zonnen.

Het is een gemiddeld grote vlinder met een oranje basiskleur en zwarte vlekken tekening op de bovenzijde van de vleugels. Aan de onderzijde zijn opvallende zilverwitte vlekken te zien, de "parelmoervlekken" waaraan parelmoervlinders hun naam danken.

Kleine parelmoervlinders vliegen in 3 tot 4 elkaar overlappende generaties per jaar, van begin april tot eind oktober. De grootste aantallen vliegen in juli en augustus. Ze voeden zich met de nectar van bloemen van kruiden als viooltjes, koninginnenkruid en slangenkruid.

Het is een geharde vlinder die trekgedrag vertoont en die in droge en warme klimaten kan leven. Voor iedere nieuwe generatie zoekt hij plekken op waar de waardplanten in de groeifase verkeren. Deze waardplanten (voedselplanten voor de rupsen) zijn een aantal soorten viooltjes, zoals duinviooltje, akkerviooltje en driekleurig viooltje. De kleine parelmoervlinder komt in de duinen vooral voor op plaatsen

waar konijnen leven, omdat de viooltjes gebaat zijn bij de graafactiviteiten en mest van deze dieren. Het vrouwtje zet haar eitjes af, bij voorkeur laag bij de grond, op of nabij een viooltje. Na gemiddeld 6

dagen komen de rupsen uit. Deze worden tot 35 mm lang, zijn zwart van kleur met fijne witte spikkeltjes en een bruine tekening. Over de rug loopt een dubbele witte lengtestreep. Ze hebben roodachtig bruine doorns en geelbruine buikpoten. De kop is bruin met een zwarte tekening. Ook de rupsen zonnen veel. Vanwege het grote aantal generaties per jaar zijn er vrijwel het gehele jaar rupsen aanwezig. Na ongeveer 20 dagen gaan de rupsen verpoppen, tenzij het rupsen betreft die overwinteren. Deze overwinterende, halfvolgroeide rupsen verschuilen zich onder in de vegetatie. De verpopping vindt plaats aan een stengel of de onderkant van een blad vlak boven de grond, in een los spinsel. De poppen lijken op de uitwerpselen van vogels, wat een goede bescherming tegen vijanden biedt. Het popstadium duurt gemiddeld 12 dagen; daarna komt de vlinder uit de pop gekropen.

Hanny Oerlemans

MET DE VLINDERWERKGROEP NAAR MEIJENDEL

Zaterdag 11 mei organiseerde de vlinderwerkgroep weer een mooie tocht, ditmaal naar [Meijendel](#), een uitgestrekt duingebied in de buurt van Wassenaar. Het gebied wordt beheerd door duinwaterleidingbedrijf Dunea. Verspreid in het gebied liggen vele duinmeertjes en plassen, waar rivierwater wordt ingebracht en waar drinkwater wordt gewonnen.

Binnen Meijendel worden drie landschapstypen onderscheiden, te weten; het buitenduin, het middenduin en het binnenduin. Elk met hun eigen flora en fauna geven ze het gebied een gevarieerd karakter. Zo zijn er open duin, duinstruweel met duindoorn en liguster, vochtige – en droge duinvalleien, bossen, rietland en open water te vinden. Wanneer je van het buitenduin richting binnenduin gaat, dus meer landinwaarts, wordt de begroeiing steeds hoger.

Onze wandeling begon in het binnenduin, vanaf de parkeerplaats is het een klein stukje wandelen naar restaurant Boerderij Meijendel. We worden verwelkomd door het uitbundige gezang van een nachtegaal,

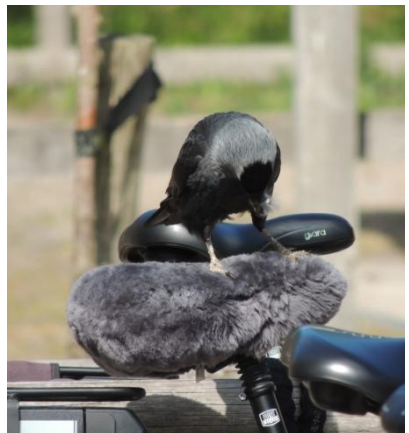

wat een geluid voor zo'n klein vogeltje! De geur van de vele lelietjes van dalen komt ons tegemoet.

Even verder genieten we van de vinkenslag, hoog in een boom tegen de strak blauwe lucht laat een vink zijn kenmerkende zang horen.

We drinken een kop koffie bij de Boerderij alvorens we op pad gaan. Vroeger woonden hier boeren met hun vee. De duinen waren een goede plek om het vee te laten grazen, er zijn dus heel lang schapen, koeien en paarden in de duinen geweest. Er waren ook akkertjes, waar men groenten en aardappelen (duinpiepers) verbouwde. Maar de grond was te schraal en de piepers werden ook wel gestolen, zodat de boeren het gebied weer verlaten hebben. Daaraan danken we wel de vlakke velden die we hier en daar tegen komen en de vele meidoorns op walletjes er omheen, waaraan Meijendel zijn naam dankt: dal der meidoorns. Die bloeien nu dan ook volop en zorgen voor een vrolijke noot. Zo, dat was een stukje historie, nu op pad. Bij de fietsenstalling verzamelen kauwen nestmateriaal: ze plukken een zacht bontje dat over een fietszadel zit kaal. We verlaten de drukte en wandelen over de smalle en soms mulle paadjes door het binnenduin, waar vele kronkelige bomen groeien, en

op walletjes er omheen, waaraan Meijendel zijn naam dankt: dal der meidoorns. Die bloeien nu dan ook volop en zorgen voor een vrolijke noot. Zo, dat was een stukje historie, nu op pad. Bij de fietsenstalling verzamelen kauwen nestmateriaal: ze plukken een zacht bontje dat over een fietszadel zit kaal. We verlaten de drukte en wandelen over de smalle en soms mulle paadjes door het binnenduin, waar vele kronkelige bomen groeien, en

ook boshyacint en look-zonder-look. Op een omgevallen boom vinden we de korrelige taaiplaat, een zeer zeldzame paddenstoel. Hij wordt gerekend tot de buisjeszwammen, hoewel we toch echt plaatjes zien aan de onderzijde, dit zijn echter geen echte plaatjes maar ver op de steel lopende gezaagde plooiën. Even verder wordt iemand lyrisch van een klein beestje wat op een andere paddenstoel zit: het boletenzwartlijffe. De kever leeft van paddenstoelen die op bomen groeien. De larven graven al etend gangen in het vruchtvlees van de zwam.

Het wordt allengs warmer en daar zien we op een zonnig plekje het bont zandoogje schielijk rondfladderen. Via een trappenpad beklimmen we een duintop, de Abelentop, waarvandaan we een prachtig uitzicht hebben op het middenduin met zijn bloeiende meidoorns, met in de verte waarschijnlijk een plas gezien de vele meeuwen die daar rondvliegen. We dalen weer af, het middenduin in, en komen bij een grazige vlakte, waar we de kleine vuurvlieder aantreffen.

Ook vinden we hier de prille beginzellen van de walstrobremraap, een parasiet die vooral voorkomt op geel walstro en glad walstro. Vanuit stoffijn zaad weten bremrapen in de nabijheid van een specifieke plantensoort met een kiemworteltje de wortel van hun gastheer binnen te dringen. Uit de knol die daarna wordt aangemaakt ontspringen later de bloeitengels, die we bovengronds waarnemen.

Door hun parasitaire levenswijze kunnen bremrapen zonder bladgroen in hun levensbehoeften voorzien. De waardplant verschaft hun noodgedwongen de benodigde voedingsstoffen. We horen een koekoek zijn naam roepen.

Tussen dijkes waarachter een duinmeer schuil gaat wandelen we verder. Hier wordt de aandacht getrokken door een kardinaalsmuts, die naast de mooie piepkleine bloempjes, ook behangen is door spinselnetten van de kardinaalsmutsstippelmotrupsen. Ook verschillende andere insecten moeten op de foto, waaronder 2 verschillende soorten wantsen. Als we verder wandelen, stofferen duinsalomonszegel en zenegroen de berm, en er worden vuurjuffer en het klein geaderd witje waargenomen.

Rechts van ons zien we een duinplas tussen het geboomte en het riet, links het open landschap van het middenduin. We steken een weg over waarlangs een rij met groene putdeksels van de drinkwatermaatschappij. Dan komen we bij een groot duinmeer waarop een fuut dobbert en

een zevental
grauwe ganzen.
Aan de andere
kant van het pad
zit een meerkoet
op het nest. Een
atalanta scheert
over het pad en
verdwijnt achter de
bosjes.

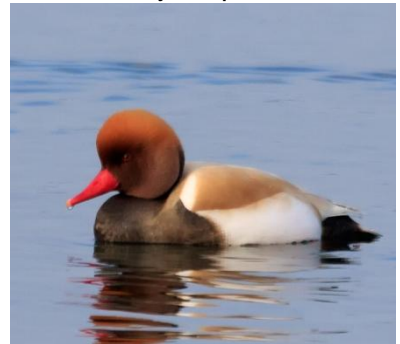
Over een schel-
penpaadje langs

het paardenpad wandelen we door het vrij open gebied verder, links de schaars begroeide duinen met duinreigersbek en duinviooltje, rechts het meer waar we een nieuwe ontdekking doen: de krooneend, met een stuk of 12 bij elkaar! Oorspronkelijk komt hij uit Azië. Pas sinds 1942 broeden krooneenden in Nederland. Hij heeft een uitgesproken voorkeur voor meren met rijke oever- en onderwatervegetatie. Het mannetje is te herkennen aan zijn vrij grote bruinoranje kop, zwarte borst en helder koraalrode snavel. Het

vrouwtje is meer bruin. In de vlucht zijn brede witte vleugelstrepen aan de bovenkant van de vleugel zichtbaar.

Aan onze linkerhand passeren we een andere plas. Dan gaan we een smal paadje op, naar een meertje waar we onze lunch gaan verorberen. De bank is bezet, dus gaan we maar op een richel zitten. maar niet voor lang, want hier vliegen enkele argusvlinders rond.

Eens was deze vlinder algemeen, maar hij gaat heel hard in aantal achteruit. Hij vliegt in 2, soms 3 generaties per jaar. De vlinders voeden zich met nectar van verschillende planten: in het voorjaar onder andere braam en rode klaver, 's zomers akkerdistel en vlinderstruik. De mannetjes verdedigen een territorium vanaf een open zonnige plek op de grond, wachtend op langsvliegende vrouwtjes, of ze maken patrouillevluchten vlak boven de grond. Vrouwtjes die nog niet hebben gepaard, gaan op zoek naar mannetjes. Na de paring zoekt het vrouwtje een geschikte plaats om de eitjes af te zetten, bij voorkeur op planten die groeien op beschutte warme plaatsen, zoals door konijnen gegraven kuiltjes of diepe sporen van vee. Ze kiest polletjes gras op schaars begroeide plaatsen en zet de eitjes afzonderlijk af op de stengels of

toppen van grassen, ook op vrijliggende wortels. Jonge rupsen foerageren vooral 's nachts, oudere rupsen eten ook overdag. De waardplanten zijn diverse overblijvende grassen, waaronder kropbaar, ruwe smele, rood zwenkgras, kweek en beemdgras. De soort overwintert als halfvolgroeide rups. Op zachte winterdagen eet de rups gewoon door. De verpopping vindt plaats aan de onderkant van een blad van de waardplant. De eerste vlinders verschijnen eind april. Zij voeden zich met nectar van verschillende planten, in het voorjaar bijvoorbeeld braam en rode klaver, 's zomers akkerdistel of vlinderstruik.

Verder zien we op ons lunchplekje ook verschillende boomkikkers, wie had dat verwacht? Ik niet, dus het was wel een verrassing om dit kleine kikkertje hier aan te treffen. Ze worden dan ook uitgebreid vastgelegd door de fotografen onder ons.

Ook treffen we hier een icarusblauwjte, een citroenvlinder, het lantaarntje en de jakobsvlinder aan. Langs de oever van het meertje loopt een kleine plevier heen en weer te scharrelen, op zoek naar voedsel. En er staan nog enkele brede orchissen in bloei. Als dan de knapzak geleegd is gaan we verder, het buitenduin ligt voor ons. Hier zijn de duinen flink kaler en de plantengroei is ook anders. veel duindoorn, koningskaars, veldhondstong, duinreigersbek waar het bruin blauwtje, dat we hier zien vliegen, de eitjes op afzet. Hoog in de lucht zweeft een torenvalk, biddend zijn kans afwachtend om toe te slaan en een prooi

te verschalken. We klimmen een kale duinhelling op en daar glinstert de Noordzee! Even genieten van dit fraaie uitzicht, het blijft ons toch altijd boeien. En dan dalen we weer af, het buitenduin in, waar een tapuit gespot wordt. Dwalend door het zand bereiken we een breed bestraat pad, we gaan hier even op

en neer naar een uitzichtpunt. Hoewel, even, wat vliegt daar toch rond? Een vijftal boomvalken scheert over de boomtoppen, duikend naar libellen en andere insecten. Een prachtig schouwspel!

We beklimmen het uitzichtpunt en ja, je kunt hier echt heel ver weg kijken! Aan onze voeten liggen een aantal duinmeertjes (blauwe reiger) aan de ene kant, aan de andere kant kunnen we de zee zien blinken tussen de duintoppen door. Aan de zuidkant ligt de pier van Scheveningen, aan de noordkant duinen, duinen en nog eens duinen. Mooi, maar we moeten toch weer afdalen. Door het binnenduin wandelen we terug naar de Boerderij. Hier wandelen we nog

even rond in de heemtuin, waar we in de plas nog kikkervisjes en kleine watersalamanders ontdekken. Na nog een drankje in het restaurant wordt het tijd om weer naar Dongen te vertrekken. Tot een volgende keer!

Fia Grootzwagers

VOGELPRAATJE

Op zo'n 340 km van Dongen ligt het dorp Assmannshausen langs de Duitse Rijn waar we onlangs zijn geweest. Het dorp is gelegen naast het wat bekendere Rüdesheim am Rhein wat bekend staat als het romantische wijnstadje aan de Rijn. Dit romantisch gebied langs de Rijn maakt deel uit van het Unesco werelderfgoed. Assmannshausen ligt in het mooie gebied Rheingau en de omgeving bestaat uit heuvels, wijngaarden en bossen. Hier kun je uitstekend wandelen en fietsen.

Nadat we een kleine 4 uur gereisd hadden, konden we inchecken bij het hotel. Hierbij kregen we een kamer met balkon met uitzicht op de Rijn. Na onze spullen in het hotel gelegd te hebben, zijn we het kleine centrum van Assmannshausen in gewandeld. Hier hebben we meteen een terrasje gepakt voor een kopje koffie, waarna we de wandeling naar [het Niederwald](#) hebben ingezet. Je kunt met een kabelbaan omhoog gaan of te voet. Dat laatste deden wij, wat betekende dat we langs wijnhellingen flink omhoog gingen om bij het Niederwalddenkmal te komen. Een 38 meter hoog monument met een standbeeld van Germania, dat de hoede aan de Rijn symboliseert.

Tijdens de wandeling omhoog stonden we op een gegeven moment

halverwege de helling te kijken naar het Denkmal. Hierbij zag ik vanuit mijn ooghoeken een vogeltje op een tak voor me zitten. Voorzichtig pakte ik mijn camera om een foto te maken. Maar ik hoefde helemaal niet voorzichtig te doen, want de vogel bleef netjes zitten. Ook toen ik hem vanaf de andere kant ging fotograferen voor een betere lichtinval. Het bleek de geelgors te zijn.

De geelgors komt voor in heel Europa, maar ook in Azië. In Nederland zien we hem vrijwel uitsluitend in het oosten van het land. De geelgors voelt zich vooral thuis in halfopen landschappen, zoals licht beboste heide, bosranden en agrarisch gebied met heggen, houtwallen en grazige wegbermen. Zo dus ook het wijnveld waar wij hem aantreffen. De Geelgors mijdt dichtbebouwde gebieden als steden.

De Duitse en Nederlandse broedvogels blijven hoofdzakelijk in eigen land en vormen wintergroepen op voedselrijke plekken. De Noord-Europese en Aziatische populaties zoeken in de winter warmere oorden op.

De geelgors heeft een musachtige bouw en een wat langere staart. Mannetje is te herkennen aan grotendeels gele kop en geel op onderdelen. Het vrouwtje en jonge vogels zijn minder duidelijk te herkennen, maar vrouwtje is vaak nog veel (licht)geel. In alle

kleden opvallende roodbruine borst en stuit met witte buitenste staartpennen.

Weetjes over de geelgors:

- Zijn voedsel zijn voornamelijk zaden, maar vangt tijdens de broedtijd ook insecten.
- De geelgors bouwt zijn nest op de grond, tussen hoge struiken/ planten. Het vrouwtje legt 4 à 5 eieren die ze in ongeveer 12 dagen uitbroedt.

- Zowel mannetje als vrouwtje staan in voor de broedzorg.
- De geelgors wordt bejaagd door o.a. de grauwe kiekendief. Beide soorten lijden sterk onder de intensivering van onze landbouw.
- Het gezang doet denken aan de 5e symfonie van Beethoven "dzi-dzi-dzi-dzi-dzèèèè". Heeft diverse roepjes maar vaak korte scherpe rollertjes. Meest gehoorde roep is een kort scherp "tsit".

De geelgors is met typische zang (5e symfonie ☺) en het felgele verenkleed een vrolijke verschijning.

Vervolgens zijn wij weer verder gewandeld en zagen vanaf het monu-

ment Denkmal op de top van de heuvel het leuke oude stadje Rudesheim liggen. Vanuit dit Niederwald kun je met een kabelbaan naar het centrum van Rudesheim. Vanuit de kabelbaan of te voet heb je onderweg een mooi uitzicht over de stad en het omliggende landschap. Wij zijn naar

de stad gewandeld over de smalle weggetjes door de wijngaarden met prachtige vergezichten en uitzicht op de Rijn. In Rudesheim kun je de veerboot terug naar Assmannshausen nemen. Op de 2^e dag hebben we dit gedaan, maar op de 1^e dag zijn we na een drankje weer begonnen aan onze wandeling terug. Het ging weer behoorlijk steil naar boven, waarbij je ook een deel middels trappen omhoog kon gaan. Behoorlijk pittig zullen we maar zeggen.

We hebben zodoende regelmatig even stilgestaan om bij te komen, maar tevens te genieten van de prachtige omgeving. Dit was waarvoor we gekomen waren, niet ver van huis een compleet andere wereld. Dit deel van Duitsland is ook weer zo mooi en helemaal geschapen voor wandelaars. De routes zijn prachtig en overal staan routebordjes, zodat je niet kunt verdwalen.

Tijdens een van onze rustpauzes zagen we een torenvalk rondom ons heen cirkelen, waarbij hij regelmatig stil in de lucht hing (zgn. bidden) boven ons hoofd op zoek naar voedsel. Prachtig om te zien en helaas niet gelukt om het mooi op foto vast te leggen. Echter het van zo dicht bij zien was een kadoetje op zich.

Bij het vervolgen van onze wandeling kwamen we deze distelvlinder tegen.

Na ca 5 uur gewandeld te hebben met daarin de nodige rustpauzes kwamen we tegen acht uur terug in ons dorp Assmannshausen. Al dat wandelen en buiten zijn had ons hongerig gemaakt en zodoende schoven we binnen bij een leuke en goed bezette bistro. We deden ons hier te goed aan

een heerlijk biertje en natuurlijk een schnitzel met friet. Ondertussen begon een zanger live Duitse, maar ook Engelstalige bekende hits te zingen. Es wahr sehr gemütlich, zouden onze oosterburen zeggen. Onder genot van het biertje konden we terug kijken op een mooie zonnige dag met prachtige natuur en vergezichten van de Rijn en haar heuvels erom heen. Tevens door gezellige en idyllische stadjes gelopen en terrasjes gedaan.

Na terugkomst bij ons hotel vanaf balkon nog even over de Rijn getuurd en toen werd het tijd om te gaan slapen.

Welterusten, uhhh ik bedoel gegroet en tot het volgende vogelpraatje.

Roland Commandeur

WAT IS ER TOCH ALLEMAAL NIET GEBEURD IN 60 JAAR.

Als ik lees, dat in Groningen de huizen beschadigd zijn door aardbevingen, mede door gaswinning. Heel veel mensen die wonen hier in een eigen huis, dat is een heel bezit, voor die mensen in Groningen ook natuurlijk. En je ziet dat dan je huis in elkaar valt. Ik weet het nog, dat wij een dubbeltjesmeter hadden voor het gas. En als je dan moest koken, dan gingen er 5 dubbeltjes in en dan was de witte was gekookt.

En die dubbeltjes kon je kopen bij de gasfabriek. Ja, Dongen had vroeger een eigen gasfabriek, aan de Oude Baan. Heel de wereld is veranderd. Nu zijn er de plannen om stukken grond te kopen en vol te leggen met zonnepanelen voor de elektriciteit. Dat zullen ze in de toekomst veel nodig hebben. Ik denk alleen al voor al die auto's, die zullen over 10-15 jaar allemaal elektrisch zijn. Windmolens op de Noordzee. Die platen op de daken, het werkt wel (ik zie dat liever dan in de natuur). Maar waar moeten wij daar weer mee naar toe, als ze versleten zijn. We kunnen niet alles naar Afrika brengen! Maar het grootste probleem vind ik het plastic afval. Waar zijn we al een kleine 100 jaar mee bezig, er is al plastic gevonden op zee op 1000 meter diepte. Wij zijn begonnen met kleine damestasjes, maar nu maken ze er alles van. Als voorbeeld plastic bekertjes, die gaan 50 jaar mee. En het werkt prima. Ze zijn nu trouwens bezig om plastic biologisch afbreekbaar te maken, ook messen-vorken-lepels van plastic, laat ons hopen, dat het lukt, want er komen elke dag honderden vrachtwagens afval bij.

Bertus Koreman

Natuurtuin Kandoel

NATUURVERENIGING
KEN EN GENIET

Wij doen ook mee aan Rabo ClubSupport!
Stem op ons
vanaf 27 september

Ontdek hoe op Rabobank.nl/clubsupport

Ook dit jaar doen we als Ken en geniet weer mee met de Rabobank actie ClubSupport

Het is altijd een mooie opsteker, die we als natuurvereniging goed kunnen gebruiken, andere jaren hebben we telkens meer als € 1200,- opgehaald met deze sponsoractie.

Natuurlijk willen we een dergelijk bedrag ook dit jaar weer binnen halen, ook u kunt daar aan bijdragen, door uw stem te geven aan Natuurvereniging Ken en Geniet, bent u lid van de Rabobank dan krijgt u via de mail of post een uitnodiging, om uw stem uit te brengen, mogen we ook dit jaar op uw stem rekenen, alvast bedankt. Wist u overigens, dat ook uw partner [gratis lid kan worden van de Rabobank](#), dat scheelt weer een paar stemmen.

Bestedingsdoel

[Natuurtuin Kandoel](#) is een openbare tuin, met tal van elementen, welke als voorbeeld dienen voor natuurontwikkeling in particuliere tuinen en openbaar groen. Er zijn houtwallen, een hoogstamboomgaard, een grote vijver, vele bloemenweiden, een bijenschans, een ooievaarsnest, een zwaluwentil en diverse insectenhôtels.

Het enige wat ontbreekt, is een voorziening om de tuin water te geven, dus we willen een waterput slaan en een sproei-installatie aanschaffen, zodat alles nog mooier zal bloeien.

Een team van 12 vrijwilligers van onze vereniging staat elke maandag klaar, om van de tuin een waar paradijs te maken, met uw stem wordt het ook voor hen nog leuker om te doen. Kom gerust eens kijken, het is de moeite waard.

Zaterdagmorgen 13 juli vertrokken we met zestien enthousiaste vogelaars naar natuurgebied [De Blauwe Kamer](#) bij Rhenen/Wageningen. Wat zou het weer doen, zou het droog blijven?? Onderweg, het is een uurtje rijden, hadden we diverse regenbuitjes maar eenmaal aangekomen

op het parkeerterrein was het droog. Voor de zekerheid toch maar een regenjasje meegenomen.

In natuurgebied de Blauwe Kamer heeft het water van de Neder-Rijn vrij spel. De zomerdijk is in 1992 afgegraven, zodat het gebied regelmatig overstroomt. De natuur in de Blauwe Kamer is dankzij de overstromingen voortdurend in beweging en ontwikkeling. De dynamiek van de rivier zorgt voor hoogteverschillen en trekt bijzondere planten en dieren aan. Bloemrijke vegetaties geven de Blauwe Kamer kleur. Op diverse plaatsen groeit wilgenbos en zijn moerassen ontstaan. Een van de wilgenbossen herbergt een grote kolonie lepelaars, een van de ruim 70 soorten broedvogels die het gebied rijk is. De flora is rijk en bestaat soms uit soorten die voorheen niet uit het riviergebied bekend waren, zoals het fraai duizendguldenkruid. Ook de bever voelt zich in de Blauwe Kamer thuis. Voor vogelliefhebbers is de Blauwe Kamer een waar paradijs. De vogelkijkhut biedt uitzicht over het vogelrustgebied. Regelmatig laten lepelaars, zilverreigers en aalscholvers zich zien. Bij het begin van de wandeling keken we uit over de bloemrijke velden aan de uiterwaarden van de Neder-Rijn bij het pontje van Opheusden.

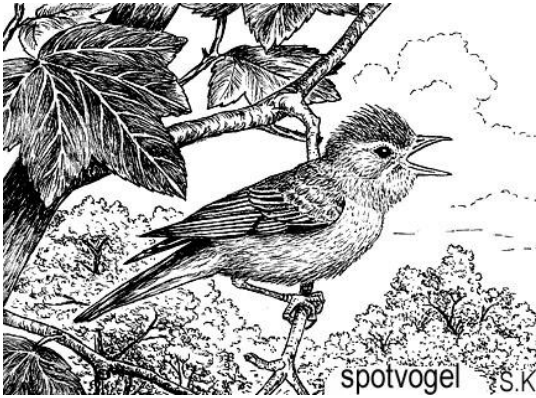
We hebben hier een kwartier staan kijken en luisteren, naar al het moois wat de natuur ons te bieden had.

Achtereenvolgens waren het houtduif, huismussen, blauwe reiger, vele putters, een tweetal bosrietzangers, vlogen een viertal lepelaars over, ekster, scholekster, nijlgans, kokmeeuw en

aalscholver die de revue passeerden. In het bloemrijke veld voor ons hadden we het zicht op een mannetje fazant waar even later ook het vrouwtje zich liet zien met haar jongen, we hoorden eerst de grote bonte specht die zich toch nog liet zien in een oude kale boom, ook zagen we nog groenlingen, boerenzwaluwen en een enkele ringmus. We

echt duizendguldenkruid

konden hier nog wel even staan genieten van de mooie vogelzang maar besloten toch maar dat we verder gingen met onze wandeling.

Ook toen we onze wandeling voortzetten moesten we steeds stoppen om de mooie vogels, die ook hier in de uiterwaarden te horen en te zien waren, te aan-

schouwen. Grasmussen, merels, tuinfluiter, spotvogel met zijn elastiek geluidje en ook hier de bosrietzangers, zat er een kleine mantelmeeuw op een boeimarkeringspaal, hoorden we de tijftjaf, zagen we koolmees, kneuen, Vlaamse gaaien, roodborst en een aantal zanglijsters. Boven ons cirkelden een groot aantal gierzwaluwen, zong de fitis zijn bekende lied maar ook de zwartkop en de tijftjaf. We waren aangekomen bij de grote vlonder met uitzicht over een grote plas met links van ons een open gebied waar de galloways graasden. Een galloway is een hoornloos, meestal zwart behaard runderras dat oorspronkelijk uit het zuidwesten van Schotland komt. Galloways worden vaak in natuurgebie-

den ingezet als grote grazers. Ze hebben weinig zorg nodig en zijn niet agressief. Op de plas voor ons zagen we meerkoet, wilde eend, witte kwikstaart, futen en Kieviten. Omdat het weer goed opklaarde ging hier menig jasje terug in de rugzak. Vanaf hier hadden we de mogelijkheid

om via een vlonderpad een vogelkijkhut te bezoeken wat wij als vogelaars uiteraard deden, ook omdat vanuit die vogelkijkhut zicht was op een lepelaarskolonie welke daar jaarlijks broedt. En dat klopte..... We zagen vele lepelaars, aalscholvers en vloog snel een ijsvogel voorbij. Omdat we hier volop ruimte hadden gebruikte we de hut om van onze meegebrachte koffie te genieten, maar ook om de tijd te nemen om van al dat moois te genieten. In de verte zagen we nog een grote zilverreiger, zwarte kraai en zag Fia plots een kwak aan komen vliegen die bij de lepelaars ging zitten. Dat was een mooie zeldzame waarneming want zo dikwijls zie je die niet en zelfs velen van ons hadden er nog nooit een gezien.

De kwak is een koloniebroeder van uitgestrekte moerasgebieden. Nederland ligt aan de noordgrens van het verspreidingsgebied. De vogels

foerageren vooral 's nachts. Hoewel kwakken op het eerste gezicht opvallende vogels lijken, valt het zeker niet mee er een te zien door hun nachtelijke en verborgen levenswijze. Na ruim drie kwartier van al dat moois genoten te hebben in de kijkhut gingen

we toch verder op pad en kwamen nu in een bosrijk gebied. Zachthoutooibos van wilgen en populieren ontstaat door aanspoeling en uitzaaiing. Door de nabijheid van loofbossen op de nabije Grebbeberg wordt ook de ontwikkeling het in Nederland zeer zeldzaam geworden hardhoutooibos gestimuleerd. In de Blauwe Kamer zijn zaailingen van es en eik waargenomen. Door de relatief lage graasdruk, ontwikkelen die boompjes zich voorspoedig.

In een bosgebiedje hoor je ook weer andere vogelsoorten zoals zwartkop, winterkoning, roodborst, fitis en tijtjafs. Omdat in dit gebied vroeger een steenfabriek heeft gestaan waar de resten nog zichtbaar van waren, zagen we ook nog een vrouwtje zwarte roodstaart en hoorden

we ook nog de groene specht die we eerder dachten voorbij te zien vliegen. Nadat we door dit bosje gelopen waren hadden we nog uitzicht op

een waterpartij waar we nog wel de karekiet zijn zang liet horen maar zich niet liet zien. Achter deze plas was ook een kudde konikpaarden aanwezig welke ook in dit gebied grazen.

Het pad voerde ons terug naar de uiterwaarden, onderweg, vlak naast het pad, vlogen nog enkele jonge fazanten op en een enkeling dacht dat er ook jonge patrijzen bij waren. Een buizerd vloog nog over en aangekomen aan de uiterwaarden zagen we nog visdief en een oeverloper. We komen dan toch aan het einde van deze wandeling door een

mooi natuurgebied en gingen als afsluiting van de wandeling nog van een kop koffie met een lekker stukje gebak genieten bij het aanwezige restaurant.

Al met al weer genoten van een mooie wandeling met als klap op de vuurpijl de waarneming van een kwak en zes en veertig andere vogelsoorten. Eenieder weer bedankt voor de gezelligheid en samen leren we van elkander, want de een weet dit over wat we zien en de ander weer dat en dat is een van de kernwaarden van Ken en Geniet.

Leo Reijnierse, coördinator VWG Ken en Geniet

PROGRAMMA

De parkeerplaats van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2 is het vertrekpunt voor alle tochten, u dient zelf naar deze plaats te komen.

Zaterdag 24 augustus: Fietstocht van weer een hele dag door onze mooie provincie, waarbij de gidsen u door de mooiste bossen en velden zullen leiden, waarheen, dat blijft een verrassing, maar het wordt beslist weer een erg mooie fietstocht. Er wordt tussen de middag niet aangelegd, dus u dient zelf zorg te dragen voor een lunchpakketje en iets te drinken. De gidsen kiezen voor de route met wind mee, heen en terug, althans dat gaan ze proberen voor elkaar te krijgen. Vertrek 10.00 uur, opgeven voor dinsdag 20 augustus 19.00 uur.

Zondag 15 september: Autotocht van een halve dag naar de Regte Heide bij Riel, waar Peter Verschure ons de weg zal wijzen, door het Riels Laag en Regte Heide start bij Het Hoefke nr.6 te Riel, hier parkeren we de auto's in de berm. We bezoeken natuurlijk de fraaie grafheuvels en lopen dwars door de hei, met rechts een mooi uitzicht over het beekdal van de Leij, aan het eind van dit mooie pad krijgen we een klein stukje boswandeling en gaan naar Tapsmoer, een grote vogelkijkhut, met uitzicht op het beekdal. Vertrek 8.00 uur, opgeven voor dinsdag 10 september 19.00 uur.

Zaterdag 28 september: Dagwandeling door de Mortelen, een prachtig coulisselandschap, met een grote afwisseling van bos, akkers, weilanden en lanen. De wandeling start bij Herberg de Schutskuil en gaat naar Café Vingerhoeds, hier gebruiken we de lunch. De wandeling voert ons door de bossen en velden van de Mortelen en Heerenbeek. Een kleinschalig landschap, aantrekkelijk voor vogels en vlinders en erg plantenrijk. Na de wandeling komen we terug bij de Herberg, alwaar u een hapje kunt eten. Eten en drinken zijn voor eigen kosten. De te wandelen afstand bedraagt ongeveer 11 kilometer. We vertrekken om 8.00 uur, thuiskomst moet u rekenen op zeker 19.00 uur of later. Opgeven voor dinsdag 24 september 19.00 uur.

Zondag 13 oktober: Wandeling door de Duiventoren, waarbij we starten aan de Moerkensdreef, bij het parkeerterrein, daar staat de gids Toon Thielen klaar. Toon zal ons rond leiden en zijn kennis over de paddenstoelen met ons delen, verder zal hij u veel wetenswaardigs over het gebied vertellen. Iedereen dient zelf naar de startlocatie te komen. Vertrek 9.00 uur, opgeven voor dinsdag 8 oktober 19.00 uur.

Zaterdag 19 oktober: Autotocht van een hele dag naar de Zeeuwse kust, de vogeltrektocht, tijdens deze tocht zullen er diverse vogelkijkhutten bezocht worden. De leider van de vogelwerkgroep, Leo Reijnerse zal u rond leiden en zijn kennis met u delen. Maar liefst 5 vogelkijkpunten staan er op het programma, waarbij het niet ver wandelen is. Tussen de middag legt men aan bij een Brasserie, uiteraard voor eigen rekening. Terug in Dongen zijn we rond 16.30 uur. Vertrek 8.00 uur, opgeven voor dinsdag 15 oktober 19.00 uur.

Woensdag 23 oktober: Wild de film van Luc Enting, over het leven van de diverse dieren op en rond de Veluwe. De film stond al langer op ons verlanglijstje en draaide al in vele bioscopen, met groot succes. Een speciale voorstelling, met een inleiding door de maker van de film, over het werk wat vooraf ging aan het samenstellen van deze bijzondere natuurfilm. De voorstelling vindt plaats in de grote zaal, waarbij de tribune opgesteld zal gaan worden. **Daar we grote belangstelling verwachten, hebben we besloten dat we eenmalig aan u vragen zich van tevoren aan te melden, zodat u verzekerd bent van een plek in de zaal.** Aanmelden kunt u bij Christ Grootzwagers, 0162-312116 of bij Fia Grootzwagers 0162-517996, of via de mail: kenengeniet@home.nl.

De Filmvoorstelling is gratis, zoals altijd, met na afloop de bus, waar u een vrijwillige bijdrage in kwijt kunt. Meer over deze film op pagina 45 van dit Hoefblad. De filmavond vindt plaats in zaal 1 van de Cammeleur, dat is de grote zaal, aanvang 20.00 uur.

Zondag 27 oktober: Autotocht van een halve dag naar het Loonsche Land, Tot aan de Middeleeuwen bestond het Loonsche Land uit woeste, onontgonnen gronden. Er ontstonden al snel gehuchten rondom deze vruchtbare gronden. Het verhaal gaat dat één van de boerderijen d'Ersteling genoemd werd en dat het attractiepark de Efteling hier haar naam aan ontleend. Christ Grootzwagers komt hier wekelijks en zal u er meer over vertellen. Start 8.30 uur, opgeven voor dinsdag 22 oktober 19.00 uur.

Zondag 10 november: Autotocht van een halve dag naar de Vloeiwei-
de bij Rijsbergen, met als gids Jos van Dongen. De herkomst van de
naam Vloeiweide laat zich gemakkelijk verklaren: in de 19de eeuw
werd het water van de Bijloop gebruikt om de beemden te bevoeien.
Zo werden de kleinschalige landbouwgronden voedselrijker. Later zijn
de oevers van deze beek beplant met elzen. Hier vindt ook natuuront-
wikkeling plaats. Een 100 jaar geleden dichtgegooide kronkel van de
Bijloop werd terug uitgegraven. 'Hellegat' heet het, een duivelse naam
voor een hemels oord. Start 8.30 uur, opgeven voor dinsdag 5 novem-
ber 19.00 uur.

Zondag 24 november: Autotocht van een halve dag naar het Mastbos
bij Breda, waarbij Jan Jansen en Ton Kops ons de weg wijzen en de
bijzonderheden over dit gebied vertellen. Het Mastbos is een erg oud
bos, ongeveer 500 jaar oud. Er liggen wat vennen, heidegronden en
schitterende lanen, een echt natuurbelevingsbos. Start 8.30 uur, opge-
ven voor dinsdag 24 november 19.00 uur.

Woensdag 27 november: Filmvoorstelling en lezing over onze Na-
tuurtuin Kandoel, haast iedereen is er wel een keer geweest, maar wat
gebeurt daar in een jaar, waar dient de tuin voor en heel voornaam wat
is er zoal te zien, aan planten, dieren, insecten en vogels. We laten
deze avond zien waar de tuinwerkgroep mee bezig is. Christ Groot-
zwagers zal u veel dingen uitleggen en vertellen, met daarbij natuurlijk
mooie filmmomenten. De avond vindt plaats in zaal 1 van de Camme-
leur, dat is de grote zaal, aanvang 20.00 uur.

Zondag 8 december: Autotocht van een halve dag naar Surae, be-
kend van de grote waterplassen, waar vroeger leem gewonnen werd.
Een gebied waar diverse dieren voor komen, reeën, Schotse Hooglan-
ders en ook de das is er al waargenomen. Verder een vogelrijk gebied,
bekent ook van de roestplaats van ransuilen. Onze verhalenverteller is
deze tocht Peter Verschure, die er zijn geheel eigen draai aan zal ge-
ven. Vertrek 9.00 uur, opgeven voor dinsdag 3 december 19.00 uur.

Zaterdag 14 december: Kerstbijeenkomst zet de datum alvast in uw
agenda. Net als andere jaren, vindt de bijeenkomst plaats in het Cam-
breurcollege Mgr. Schaepmanlaan 2. Parkeren kunt u voor het gebouw
en een fietsenstalling is aanwezig, de ingang is aan de rechterkant.
Ook uw partner is van harte welkom.
Aanvang 10.00 uur tot ongeveer 13.00 uur.

OPGEVEN VOOR DEZE EXCURSIES KUNT U BIJ:

Ad en Lenie Leeggangers, Roeloff van Dalemstaat 50,
tel. 0162-313858

En bij: Marie-José van Gestel, Hubertusstraat 9, (mobiel) 06-10120230
Of via e-mail: mjvangestel.burmanje@home.nl

Wie zich via e-mail opgeeft bij Marie-José krijgt altijd een bevestiging toegestuurd. Indien dit niet het geval is, mogelijk door vakantie, dan graag alsnog bellen naar Ad en Lenie.

Leden en niet-leden, die zich eenmaal hebben opgegeven voor één van de tochten van Ken en Geniet, dienen de aan deze tocht verbonden kosten te voldoen. Dit geldt ook als men door omstandigheden niet met deze tocht mee kan gaan, tenzij een ander de plaats van hem/haar overneemt.

LIDMAATSCHAP "KEN EN GENIET":

De CONTRIBUTIE bedraagt voor leden € 17, - per jaar.

Bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar wordt € 1,50 per maand berekend.

Jeugdleden (14-16 jaar), huisgenoten en 65-plussers betalen € 15 - per jaar; bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar betalen zij € 1,50 per maand.

De minimum donatie voor begunstigers bedraagt € 15, - per jaar, wanneer zij het verenigingstijdschrift wensen te ontvangen.

MEDEDELINGEN

Als nieuw lid heten we van harte welkom:

Dhr. S. Strien, Klein Dongenseweg, Klein Dongen

Mw. Joke Donders, Mispelgaarde 24, Dongen

Teun Siemons, Hertog Janstraat 10, Dongen

Mw. Josina Roks, Zaaren 165, Rijen

Dhr. Bekkering, Groenstraat 11, Dongen

Mevr. A. Netten, Pr. Bernhardstraat 11, Dongen

Mevr. M.L. Becker, Lepelaarshof 3, Dongen

Mevr. M.H.G. de Kok Reijnierse, Cimbaalpad 28, Dongen

Kopij voor het volgende Hoefblad kunt u inleveren vóór **1 november** bij het redactieadres: Christ Grootzwagers, Kamilletuin 6, 5103CB te Dongen. Ook is het mogelijk uw kopij via e-mail te versturen, **graag als**

bijlage verzenden, wordbestand, lettertype arial 11 en foto's als jpeg bestand.

Het e-mail adres is: hoefblad@kenengeniet.nl

Redactie: Jos van Dongen, Sjef Kerkhofs, Roland Commandeur, Hanny Oerlemans en Christ Grootzwagers

Zoals altijd zijn de tekeningen weer gemaakt door Sjef Kerkhofs.

DOE MEE MAAK HET HOEFBLAD NOG MOOIER

Natuurlijk is de redactie blij met mensen die een stukje schrijven, veel van onze leden trekken er op uit, de natuur in en zijn best wel in staat een verhaaltje voor ons prachtige Hoefblad te schrijven. Het hoeft allemaal niet zo uitgebreid te zijn en om tekstfouten hoeft je je helemaal niet druk te maken, die halen we als redactie er wel uit. Schrijf gewoon eens een spontaan verhaaltje van wat u beleefd heeft, als het maar met natuur te maken heeft, doe er een leuke foto bij en deel uw belevenis. De foto's voor de achterzijde begint leuk op gang te komen, we krijgen regelmatig plaatjes toegestuurd en hebben besloten de mooiste foto, voortaan op de voorpagina te plaatsen en daar een verhaaltje bij te plaatsen, u stuurt uw leukste natuurfoto naar de redactie via: <mailto:hoefblad@kenengeniet.nl> en elk Hoefblad zetten wij de leukste of mooiste op de achterzijde van het Hoefblad. En dan hebben we ook nog ons kennismakingsverhaaltje, zo trots als een pauw.

Vragenuurtje Zo trots als een pauw

Wie: Jack Hooijmaijers

Leeftijd: Bijna 67

Woonplaats: Dongen

Hobby's: De natuur in het algemeen, lezen, puzzelen, (vooral doorlopers), de genealogie van mijn familie en bij mooi weer fietstochtjes maken.

1. Wat maakt jou trots als een pauw?
Als het mij lukt om de dingen die ik zie in de natuur mooi vast te leggen op foto's.
2. Waar wordt jij blij/vrolijk van?
Als er op een goede manier met de natuur wordt omgegaan, zodat we daar nog lang van kunnen genieten met zijn allen.
3. Wat eet je het liefst?
Een lekker frietje met en een ijsje na.
4. Waar heb je een hekel aan?
Aan hufteerig gedrag van mensen.
5. Wat betekent de natuur voor jou?
Heel veel, ik kan genieten van al het moois dat ieder jaargetijde te bieden heeft.
6. Hoe beleef jij de natuur het liefst?
Graag ga ik er alleen op uit om enkele uren door een prachtig natuurgebied te struinen. Ook vind ik het leuk om met een groepje natuurliefhebbers op pad te gaan, zodat we van elkaar kunnen leren.
7. Welke beleving vergeet je nooit meer?
Alle momenten waarop ik voor het eerst een bepaalde vogel, vlinder, plant of paddenstoel zie.
8. Wat interesseert jou het meest in de natuur?
Eigenlijk alles maar van vroeger uit het meest van in het wild levende vogels.
9. Waar heb jij de meeste kennis van op natuurgebied?
Ik denk toch wel vogels.
10. Waar zou jij graag wat meer over weten?
Ik hoop gewoon elke dag weer nieuwe dingen te leren over wat ik zoal tegenkom op mijn tochten in de natuur. Als ik iets zie wat redelijk nieuw is voor mij dan ga ik thuis zoeken in boeken en op internet om er zoveel mogelijk van te weten te komen. Zo hoop ik een zo breed mogelijke kennis op te doen.
11. Wat zou je graag zien bij Ken en Geniet?
Dat meer jongere mensen lid worden. De laatste tijd zijn er volgens mij best wel mensen met jonge gezinnen lid geworden

van Ken en Geniet. Ik zou graag zien dat die hun kinderen mee nemen op tochten die georganiseerd worden op zondagochtend. Die tochten staan onder leiding van gidsen die vol passie en kennis prachtig kunnen vertellen over het gebied en wat er zoal te zien is. De jeugd zou daar zeker enthousiast door raken.

12. Op welke manier draag jij wat bij aan de natuur?

Door op een respectvolle manier om te gaan met de natuur.

Door zoveel mogelijk de mooie dingen die ik zie vast te leggen op foto en film en die dan te delen op Facebook, zodat meer mensen hiervan kunnen genieten.

MET DE VLINDERWERK GROEP NAAR ZUID-LIMBURG

De traditionele vlindertocht naar Zuid-Limburg ging dit jaar naar het Savelsbos. Het Savelsbos is een 6 km lange, vaak smalle gordel van hellingbossen op de (vaak steile) oostelijke maasdalhelling, oostelijk en zuidoostelijk van Maastricht en gelegen tussen de dorpen Cadier en Keer, Gronsveld, Eckelrade, Sint Geertruid, Moerslag en Rijckholt. De oppervlakte bedraagt ca 240 ha. Het bos kent zeer steile, vaak eroderende hellingen met hoogteverschillen van 70 m tot 125 m boven NAP met veel trappenpaden. De bodem bestaat uit krijtverweringsgronden, löss en grindlagen.

We starten onze wandeling in [Sint Geertruid](#). Door de Eindstraat met vele vakwerkhuisjes wandelen we naar het einde van het dorp. De bloeiende planten in de voortuinen trekken onze eerste vlinders aan: atalanta's, grote koolwitjes en distelvlinders snoepen van de nectar-kroeg.

Huiszwaluwen scheren rond bij de dakranden, waar de jonge vogels op uitvliegen staan. Ook de witte kwikstaart is van de partij. Net buiten het dorp wandelen we langs hoogstamboomgaarden (kaardenbol, groot

kaasjeskruid) naar de bosrand, waar we twee reeën zien. Ze maken zich snel uit de voeten bij onze nadering. De groene specht laat met zijn lachende roep weten, dat hij hier ook aanwezig is.

Net voordat we via een stegelke het bos in willen gaan, zien we een oranje zandoogje rondfladderen. Zoals de naam al zegt: de bovenkant van de vleugels is oranje, met een brede bruine rand. In de vleugelpunten van de voorvleugel ligt - zowel op de bovenkant als op de onderkant - een zwarte vlek met daarin (meestal) 2 klein witte puntjes. Het mannetje heeft een grote zwarte geurstreep op de voorvleugel. Hij houdt vooral 's middags patrouillevluchten, meestal laag boven de vegetatie. Hij benadert alles wat op een soortgenoot lijkt, zelfs bruine afgevallen blaadjes en blijft zo dagenlang in hetzelfde kleine gebied heen en weer vliegen, op zoek naar een vrouwtje dat met hem wil paren. Na de paring - zonder enig voorafgaand baltsritueel - legt het vrouwtje de eitjes op diverse grassoorten, waaronder o.a. kroppaar en rood zwenkgras. De rupsen eten overdag en verschuilen zich als halfvolwassen rups diep in een graspol om te overwinteren. Het volgende voorjaar eten ze weer verder, verpoppen tussen de vegetatie hangend aan een grashalm of takje. Vanaf eind juni vliegen de vlinders tot eind augustus in 1 generatie.

We wurmen ons door het stegelke en dalen via een trappenpad af door het Savelsbos, van het plateau van Margraten naar Moerslag. Het fraaie hellingbos herbergt een rijke flora en fauna. We treffen hier onder andere heksenkruid, salomonszegel met groene bessen, de groene bessen van de gevlekte aronskelk, bosandoorn en nagelkruid aan. Ook groeien er hier en daar groepjes met bessenstruiken, waaraan rode besjes prijken.

We wandelen een stukje langs de weg, waarbij we een wegwkruis passeren. Tegen de helling is vroeger mergelsteen gewonnen, waarvan we nog een stuk gele wand terugzien. Bosrank bloeit met zijn witte bloempjes en maakt lange lianen. De tot 2 meter hoge planten van de kompassla trekken de aandacht, de bladeren geven de noord-zuidrichting aan, onder de bladnerf staat een rij met stekels. Ook groeien hier veel

koningskaarsen, die nog maar net in bloei komen. Boven de boomgaarden zweeft een buizerd. Een stukje verder verlaten we de weg en gaan langs een bloemrijke weide af het bos in, omhoog en omlaag. Hier fladderen klein koolwitje en klein geaderd witje rond, in het donkere bos het bont zandoogje, die ziet er pre-

cies zo uit als zijn biotoop: donker met lichte vlekjes. Ook dit lid van de zandoogjesfamilie legt de eitjes op grassen, de vrouwtjes zwerven

tijdens het afzetten van de eitjes en verdelen zo hun eitjes over een groot gebied. Hij overwintert meestal als pop, zodat vroeg in het voorjaar de eerste vlinders weer verschijnen. Het Bont Zandoogje vliegt in 3 elkaar overlappende generaties per jaar.

Het winterkoninkje zingt het hoogste lied en laat zich zelfs goed zien, ook de vink geeft een fluitconcert weg. Na een tijdje dalen we af, we zien een havik langs scheren, naar Camping de Bosrand, waar we koffie drinken met een overheerlijke punt vlaai. Ja, we moeten energie opdoen voor de volgende etappe! De mussen lusten er ook wel pap van, zij komen de kruimeltjes oppikken. Voldaan gaan we weer verder, via een trappenpad omhoog klauteren we naar een bospad, dat net onderlangs de rand van het plateau gaat, toch weer een hele klim! We zien hier de boomklever langs een boomstam zoeken naar voedsel. De zanglijster roept Frederik, maar die kennen we niet.... Wat is het hier toch prachtig in dit heerlijke groene loofbos! Er groeit veel daslook, dat is helaas uitgebloeid. De valse salie heeft gele lipbloemen, deze geurt niet, dit in tegenstelling tot de aromatisch geurende echte salie, maar dat is dan ook een heel andere familie.

Op een boomstam zit een wijngaardslak, het is een bewoner van kalkrijke gebieden, hij kan wel tot 12cm lang worden.

Na een tijdje dalen we weer af, eerst nog even een uitzicht meepikken, want we kunnen een hoogstamboomgaard in, waar vandaan we

Maastricht en de Enci fabriek zien liggen. Hoog in de lucht vliegt een torenvalk, biddend op zoek naar voedsel. In de weide vliegen

tientallen bruine zandoogjes rond, deze zijn - u raadt het al - hoofdzakelijk bruin. Bij het mannetje is de bovenkant bruin, het vrouwtje heeft op de voorvleugel een opvallend oranje veld. Beiden hebben een zwarte oogvlek in de vleugelpunt met daarin een witte kern. De vlinders vliegen van begin juni tot eind augustus, dat is een heel lange periode. De vlinders leven ongeveer 30 dagen. Verspreid over de vliegperiode komen steeds nieuwe vlinders uit de pop, zodat je die hele lange periode steeds bruine zandoogjes kunt zien. Ziggaggend boven de vegetatie zet het vrouwtje de eitjes af, meestal op een plek waar de begroeiing laag is, op diverse grassen, waaronder vossenstaart en gewoon reukgras. De rupsen overwinteren verborgen in een graspol, bij hogere temperaturen in de winter eten ze gewoon door. Ze verpoppen zich aan de waardplant in een zijden spinselnest.

Dan dalen we door een holle weg af. Er zijn hier veel dassenholen, het Savelsbos herbergt dan ook de grootste dassenpopulatie van Nederland. We zien diverse vers gegraven pijpen, bij één daarvan zien we zelfs krabsporen.

Na een tijdje laten we het bos achter ons en wandelen tussen boomgaarden en weiden naar Rijckholt. We horen de geelgors zingen en zien hier een vierde soort van de zandoogjesfamilie: het koevinke. Die draagt een deftige donkerbruine jas afge-

zet met geelgeringde oogvlekken met een witte kern, dit op de onderzijde van de vleugels. De bovenzijde van het mannetje is egaal bruin, het vrouwtje heeft daar ook nog een rijtje oogvlekjes. Het koevinkje vliegt van eind juni tot half augustus. De vrouwtjes besteden de meeste tijd aan het drinken van nectar, de mannetjes maken veel patrouillevluchten waarbij ze vaak paden of bosranden volgen.

In Rijckholt zien we een zwarte roodstaart, net als de huismus is dit echt een vogel van stedelijke gebieden. We strijken hier neer op het terras van een eetcafé, om de inwendige mens weer wat aan te sterken. Want na de lunch moeten we weer klimmen, eerst langzaam omhoog tussen hoogstamboomgaarden door, hier springen honderden sprinkhanen op als we over het pad komen, maar allengs steiler, door een holle weg, tot we de bosrand bereiken. Hier is een mergelgang afgesloten met hekwerk, een ideale verblijfplaats voor vleermuizen. Naast mergel werd hier ook vuursteen gewonnen, meer dan 5000 jaar geleden. Vuursteenknollen zitten hier in lagen in de kalksteen. Er zijn in het Savelsbos 75 mijnschachten gevonden in diepte variërend van van 4 tot 16 meter, want men moest nog wel daglicht hebben.

We wandelen weer verder door het bos, waar we op open plekken nog enkele soorten vlinders toe kunnen voegen aan ons lijstje: het boomblauwtje en de gehakkelde aurelia.

Plotseling blijft Sunny, de hond in ons gezelschap, staan, neus aan de grond en de oren gespitzt: daar moet iets rondlopen in de diepte. En ja hoor, we zijn echt totaal verrast, want daar scharrelen twee dassen rond! Zomaar midden overdag, wie had dat verwacht! Immers, de das is een nachtdier, hij schuifelt met zijn neus aan de grond in zijn territorium rond, op zoek naar langzaam bewegende prooien en plantaardig

voedsel. Na een tijdje krui-
pen ze
toch weer
terug in
hun hol,
jammer
voor ons,
maar we
hebben er
wel mooi
een glimp

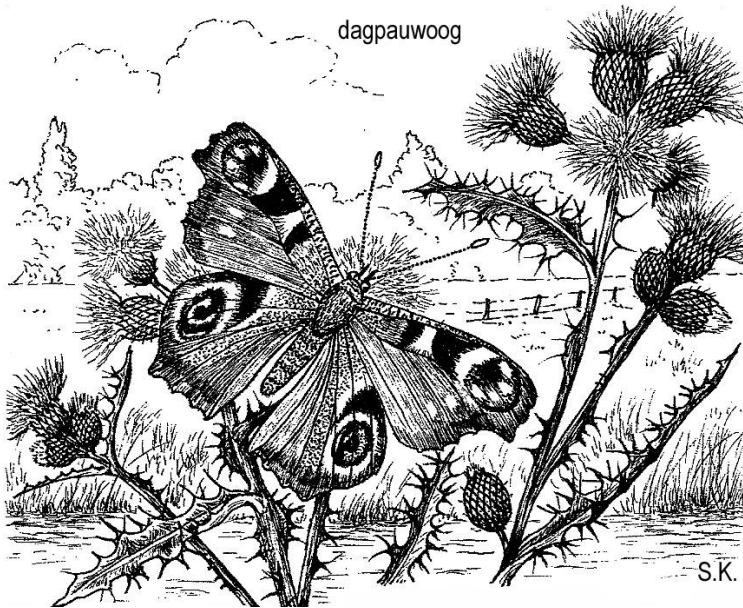
van op kunnen vangen!

Veel te snel bereiken we de bosrand. Over het plateau met velden en boomgaarden wandelen we terug naar Sint Geertruid. Ook hier vliegen nog verschillende vlinders, maar geen – voor vandaag - nieuwe soorten. We nemen nog een afzakkertje bij de camping en gaan dan terug naar Dongen. Tot een volgende keer!

Fia Grootzwagers

NEDERLANDSE DAGVLINDERS

Dagpauwoog (Inachis io)

De dagpauwoog was vroeger een heel algemene verschijning. Zoals voor zo veel vlinders (en andere insecten) geldt, is ook deze soort achteruitgegaan. Sinds 1992 (de start

van het meetnet vlinders van de Vlinderstichting) is er een matige afname van het aantal dagpauwogen op de telroutes geconstateerd. De soort komt in vrijwel geheel Europa voor, behalve in het uiterste noorden.

De dagpauwoog heeft een opvallend gekleurde bovenkant; de “ogen” op de vleugels dienen ter afschrikking van vijanden. Omdat de ogen aan een groter dier doen denken, raken predatoren in de war en kan de vlinder ontsnappen. Mocht dat niet werken, dan zal de aanvaller altijd eerst naar die ogen op de vleugels happen. De vlinder kan dan een stukje vleugel kwijt raken, maar alsnog ontkomen.

De onderzijde van de vleugels is heel donker, bijna zwart van kleur, zodat de vlinder met dichtgeklapte vleugels nauwelijks opvalt als hij op de bosbodem zit.

Bij verstoring slaat de vlinder met kracht zijn vleugels open en maakt daarbij een geluid dat op sissen lijkt. Ook kan het gebeuren dat hij enkele rondjes met knisperende vleugels om de rustverstoorder heen vliegt.

De dagpauwoog is een goede vlieger die hoog boven de boomtoppen uit kan stijgen. Het is een mobiele soort: graslanden, akkers en stedelijke gebieden vormen geen belemmering voor het zich verplaatsen.

De dagpauwoog overwintert als vlinder op koele, donkere plekken zoals o.a. in holle bomen, houtstapels, grotten, schuren en zolders en is daarom evenals de citroenvlinder al vroeg in het jaar te zien op mooie zonnige dagen. Vaak zijn ze dan op bloeiende wilgenkatjes te vinden, waaruit ze nectar drinken.

Vanaf eind maart tot eind mei kun je dagpauwogen zien langs bosspanden, in ruigten, boomgaarden, tuinen en andere bloemrijke plaatsen.

Na de paring zet het vrouwtje de eitjes af op de onderzijde van het blad

GROTE BRANDNETEL

van de waardplant de grote brandnetel. Meestal zoekt ze daartoe een flinke groep brandnetels in de beschutting van een bosrand of slootkant. De eitjes worden afgezet in pakketjes van ongeveer 50 tot 200 stuks. In totaal kan een vrouwtje maar liefst 800 tot 1000 eitjes leggen!

De rupsen die na ongeveer 14 dagen uit de eitjes komen leven in groepen bij elkaar in een spinsel van meerdere, samen gesponnen brandnetelbladeren, maar gaan na de laatste vervelling uiteen. (De huid van een rups groeit niet mee en daarom moeten de rupsen meerdere keren vervellen.) De rupsen

zijn zwart, fijn witgespikkeld met lange, zwarte doorns op rug en flanken. Na ongeveer een maand zijn ze volgroeid.

De rups verpopt aan de waardplant zelf of bijvoorbeeld aan een heg of muur. De pop heeft een gouden, metaalachtige glans en hangt met de kop naar beneden.

In juli komt de nieuwe generatie dagpauwogen uit de poppen gekropen en bij mooi najaarsweer kunnen ze tot eind oktober rondvliegen. In de zomer zie je de vlinders vaak in tuinen op bloeiende vlinderstruiken. In gunstige jaren wordt er nog een tweede generatie voortgebracht.

Hanny Oerlemans

NATUURTUIN KANDOEL

De natuurtuin staat er bijzonder fraai bij, dit ondanks de erg hoge temperaturen en de droogte, vooral dat laatste zorgde voor een slechtere opkomst van het zaaigoed. De wallen rond de nieuwe bloemenvelden maakten echter veel goed, die hebben geweldig staan bloeien, met vele bekende akkerbloemen.

Natuurlijk de klapprozen, eendagsbloeiers die eenieder aanspreken, ook de korenbloemen deden het geweldig, maar ook de minder opvallende kamille, het was en is een prachtig gezicht, Ellie Overwater maakte er een foto van. De fruitbomen doen het ook uitstekend, de appelbomen gooien hun vruchten al op de grond, ook een gevolg van de droogte, maar daar

zijn de vogels weer goed mee, de egels, wespen, bijen en de vlinders. Vooral de pruimen vallen erg in de smaak, niet alleen bij de insecten en dieren, maar ook bij de mens. Verder hangen er dit jaar veel noten en hazelnoten, een mooi wintervoorraadje voor de muizen, vogels en eekhoorns.

Dit alles is een mooi resultaat van de noeste arbeid van de tuinwerkgroep, 12 mannen en vrouwen zijn elke maandagochtend in de weer, vaak met leuke werkzaamheden, maar soms ook met vervelende karweitjes. Want ook wilde planten moeten in toom worden gehouden, de braam bijvoorbeeld, is een mindere plant om aan te pakken, doornachtig en taai. De strijd tegen de zuring beginnen we al aardig te winnen, duizenden zuringpenen zijn inmiddels met de hand uitgetrokken en gestoken. Soms komen er ook ongewilde planten op, door de vogels meegebracht, of door een onwetende bezoeker uitgezaaid, zo groeide er een schitterende reuzenberenklauw, alleen die zijn gevaarlijk en horen hier absoluut niet thuis. We hebben de plant even laten staan, maar meteen na de bloei verwijderd, echter dat zal nog wel meer moeten gebeuren, want je ziet alweer scheuten opkomen, scheuten die we zoveel mogelijk onmiddellijk uit steken, want voor je het weet staat de tuin er vol van.

In de tuin hebben we regelmatig bijzondere bezoekers, zo werden er vele kleine parelmoervlinders gezien, maar ook distelvlinders, de oranje luzernevlinder en ja zelfs ook de koningin-nepage. Ook worden er vele vogels gespot, vaak vanuit de vogelkijkhutten, waar de vogels vooral door het voer aangetrokken worden. Wat dat betreft zijn de pauze's op maandagochtend altijd een topper, niet alleen voor de gezelligheid, maar vaak om wat we vanuit Ons Nest zien. Laatst bijvoorbeeld zagen we jonge boomklevers, jonge grote

bonte specht, jonge appelvink en natuurlijk ook eekhoorns, tja dan ben je als vrijwilliger toch wel bevoorrecht. Want het fotograferen vanuit Ons Nest is voorbehouden aan de leden van de tuinwerkgroep, voor de leden staat de kijkhut achterin de tuin ter beschikking en voor niet

leden de vogelkijkhut naast Ons Nest. Wist u dat er inmiddels al meer dan 58 soorten vogels zijn waargenomen, een heel erg mooi aantal. Nof maar pas geleden hebben we de oude volkstuintjes ook ontruimd, er wilde niemand meer hiervan gebruik maken, in het komend winterseizoen willen we op deze plek een plaggenhut bouwen, met daarnaast een rogge-akkertje. Een andere wens is het slaan van een waterput, zodat we bij extreme droogte eens kunnen sproeien, iets wat vooral met pas ingezaaide velden nodig zal zijn. Ook kunnen we dan de vogelvijver op peil houden, nu moeten we met de kruiwagen het water uit de grote vijver halen, iets wat we liever niet doen.

Ook leuk om te vermelden is, dat we een accubosmaaier hebben aangeschaft, dit van het geld van de Rabobankactie van vorig jaar. Een apparaat waar we weer jaren mee vooruit kunnen. Een grote verbetering voor de bediener van deze bosmaaier, hij is stiller, trilt minder en niet onbelangrijk, hij stoot geen uitlaatgassen uit. Verder vraagt deze minder onderhoud en is goedkoper in gebruik, we hoeven alleen maar de accu op te laden, in de toekomst zullen meer apparaten vervangen worden door nieuwe accumachines.

De tuin wordt steeds aantrekkelijker, sommige mensen komen er welkelijks, we zien ook nogal eens dat er gepicknickt is, soms komen we dan wat afval tegen, gelukkig meestal van kinderen die per ongeluk iets hebben laten vallen.

Pas geleden hebben we ook een bijzondere gast door de tuin geleid, als voorzitter werd ik benaderd door een vrijwilliger van de Zonnebloem, met de vraag of ik iemand rond wilde leiden. Natuurlijk heb ik deze vraag bevestigend beantwoord en nog dezelfde week vond er een wandeling plaats. Walter Ansems stond keurig op tijd klaar met onze gast, niemand minder als Piet in 't Groen, één van de oprichters van onze vereniging en erelid. Piet wilde graag de natuur in, dus werd er gekozen voor natuurtuin Kandoel. De rolstoel ging in de kofferbak,

Piet voorin en op ging het naar de Nieuwe Baan van Breda. Piet vond het fantastisch en had veel lovende woorden over de ver-

zorging van de tuin, het was voor hem weer echt ouderwets genieten. Helemaal berekend op rolstoelen met smalle banden zijn de paden niet, maar met vereende krachten zijn we helemaal rond geweest. Onderweg

hebben we een korte pauze gehouden bij de picknickbank, waar we een lekker bakske gedronken hebben met een lekkere appelflap, het was een waar feest. Hier sloot de baas van de tuin aan, Ad Leeggangers was ook even gekomen en zo hadden we een geanimeerd gesprek. Op weg naar de uitgang viel het oog van Piet op de vele appels, allemaal oude rassen, daar wilde hij toch wel van proeven, nou appels genoeg, dus hebben we er een paar voor hem geplukt en ook nog wat heerlijke pruimen. Helemaal blij ging het toen weer huiswaarts, we namen afscheid van Piet, welke ons nogmaals bedankte en nog riep, volgend jaar weer.

BIJENPLANT IN BEELD

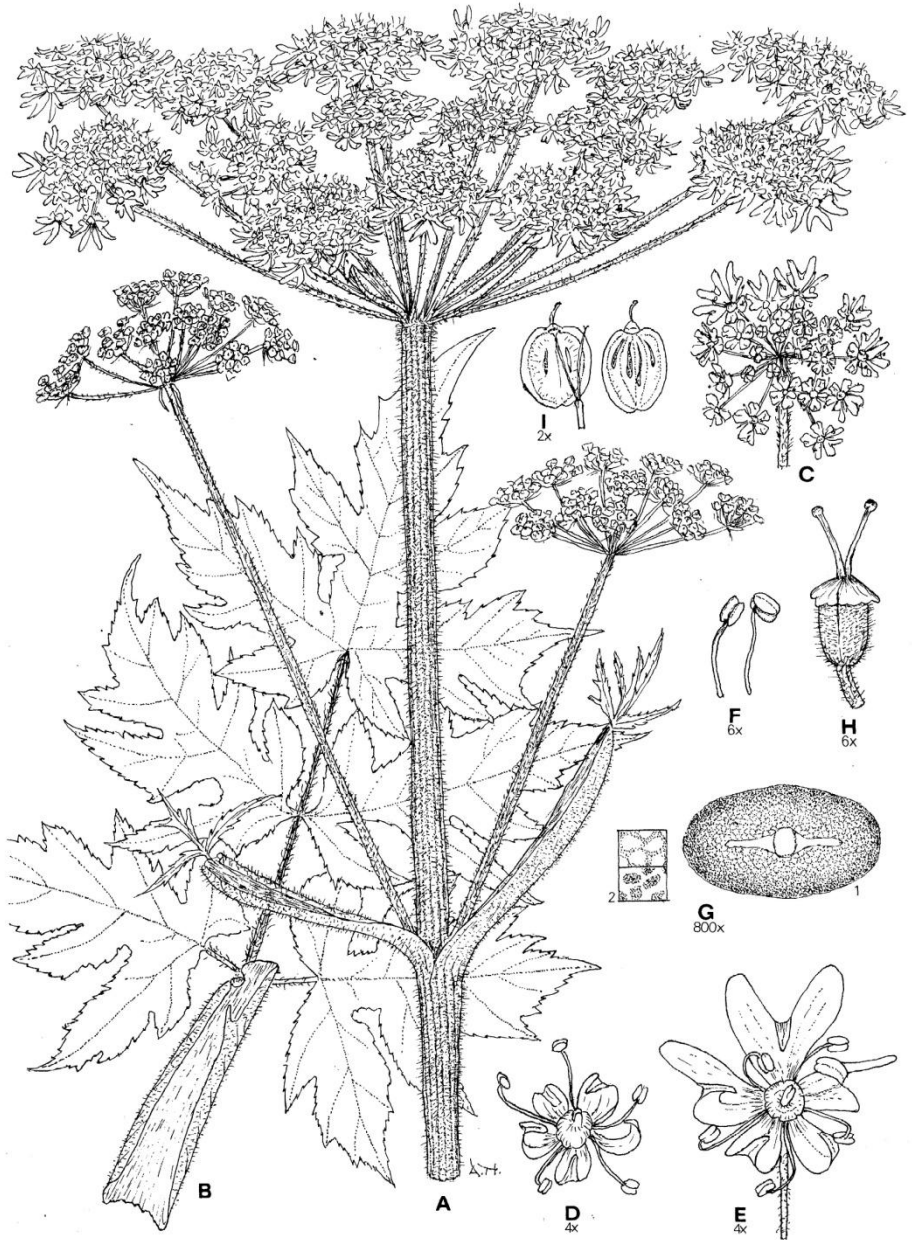
Gewone bereklauw (*Heracleum sphondylium* L.)

Gewone bereklauw is een van de meest voorkomende soorten van de schermbloemenfamilie (Umbelliferae) in ons land. Het geslacht bereklauw (*Heracléum* L.) telt ongeveer zeventig soorten, verspreid over de gematigde gebieden van het noordelijk halfrond. Behalve de gewone bereklauw komt in ons land de reuzenbereklauw (*Heracléum mantegazzianum* Somm. & Lev.) in het wild voor.

Heracléum is afgeleid van *Hèrakilès*, de Griekse halfgod die de geneeskraft van de plant ontdekt zou hebben. De afleiding kan ook betrekking hebben op de krachtige forse groei van de soorten van het geslacht.

Onaangename geur

Gewone bereklauw is een tweejarige, soms ook overblijvende, plant met variabele bladeren. Onder aan de plant vormen ze een rozet en zijn handvormig gelobd. De stengelbladeren zijn geveerd en hebben een stengel, die aan het begin, of in zijn geheel, is verbreed tot een buikvormige bladschede. De plant heeft een onaangename geur. De bloemgeur roept associaties op met een koeienstal.

Gewone bereklauw (*Heracleum sphondylium* L.)

A bloeiwijze; **B** stengelblad; **C** scherpje met verschillende bloemvormen; **D** bloem in het midden van een scherpje; **E** randbloem; **F** meeldraden; **G** stuifmeelkorrel: **1** equatoriaal, **2** korreloppervlak; **H** stampers; **I** vrucht.

Verschillende bloemvormen

De bloei begint in juni en zet zich voort tot in de herfst. De bloemen staan in platte schermen aan het einde van de hoofdstengel en zijstengels die in de bladoksel staan. Een scherm is samengesteld uit kleine schermpjes, waarvan de stelen op één plaats samenkomen. De bloemkelk is maar nauwelijks te zien, het is niet meer dan een smalle rand langs de bovenzijde van het vruchtbeginsel. De bloemkroon is wit en bestaat uit vijf hartvormige blaadjes, die aan het eind een insnijding hebben. In het midden van de insnijding zit een naar binnen omgebogen lobje. Als we een schermpje van boven bezien, valt het op dat de bloemen in vorm verschillend zijn. In het midden zijn alle kroonbladeren even groot en gelijk van vorm. Dat is niet het geval bij de bloemen die aan de rand staan, en in het bijzonder die aan de buitenrand van het grote scherm. Daarvan zijn de kroonbladeren, die naar de rand van het scherm gericht zijn, groter. Ook de daarnaast staande zijn, zij het voor de helft, verder uitgegroeid dan de naar binnen gerichte kroonbladeren. Door de grotere randbloemen lijkt het schermpje groter en vallen alle schermpjes samen beter op voor bezoekende insecten. De meeldraden staan tussen de kroonbladeren. Op het vruchtbeginsel staan twee stijlen, die aan het begin kussenvormig zijn verbreed, het stijlkussen. Hieruit komt de nectar naar buiten.

In een schermpje komen eerst de buitenste bloemen in bloei. De meeldraden buigen achtereenvolgens naar buiten waarna de helmhokjes opengaan. Later gaan de stijlen verder uitgroeien en worden de stemfels rijp als het stuifmeel is afgegeven en de meeldraden veelal zijn afgevallen. Door deze volgorde van ontwikkeling wordt kruisbestuiving in de hand gewerkt. Echter vormt zich ook zaad bij zelfbestuiving. De bloemen van het eindscherm zijn tweeslachtig. Aan de zijschermen vormen zich vaak mannelijke bloemen, dus met alleen meeldraden.

Bezoek van veel insecten

Door de open ligging van het nectarium komen er veel insectensoorten op de nectar af. Op de bloemen zijn maar liefst ca. 160 insectensoorten waargenomen. Een klein deel daarvan komt niet voor de nectar of het stuifmeel, maar gebruikt het bloemscherm als geschikte plaats om andere insecten te vangen.

Bijen verzamelen nectar en stuifmeel op de bloemen. De stuifmeelklompjes hebben een lichte bruinachtig gele kleur.

Winterstaander

Gewone bereklauw is een winterstaander. Dat wil zeggen dat de vruchten niet direct afvallen als het zaad rijp is, maar gedurende wel de ge-

hele winter aan de plant verbonden kunnen blijven. Bij het rijpen van het zaad splitst de vrucht zich in tweeën op de scheiding van de hokken van het vruchtbeginsel. In iedere vruchthelft zit één zaad. De beide vruchthelften blijven aan de plant verbonden door een gevorkt steeltje, dat in feite het verlengde van de bloemsteel is. Op beide deelvruchten liggen aan weerszijden donkergekleurde strepen, oliestriemen genaamd. Dat zijn ruimten in de vruchtwand waarin stoffen zijn opgeslagen, die giftig zijn en de zaden bescherming geven tegen vogelvaart. De deelvruchten hebben een brede gevleugelde rand waardoor ze door de wind kunnen worden verspreid als ze bij stormachtig weer van de plant worden gerukt.

RONDE KERKEPAD OP DE KAMPINA

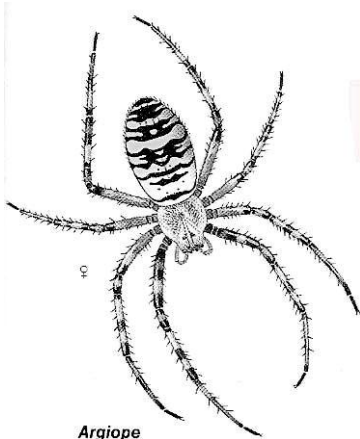
Op zondag 4 augustus mochten we weer eens mee naar de Kampina, waar John en Fia ons de weg wezen. De Kampina is een geweldig

groot aaneengesloten natuurgebied, waar vele wandelingen te maken zijn, deze keer gingen we richting de Beerse, startend bij het parkeerterrein aan de Annadreef. Bij deze parkeerplaats staat een

routeinformatiebord, als je een blik op de kaart op het grote paneel werpt, kun je een historische padenstructuur ontdekken. Candidus ten Brink kocht hier in 1847 namelijk heidegebied om er een houtplantage van te maken. Voor het aan- en afvoeren van de bomen, liet hij paden, zoals gebruikelijk was bij ontginningen, aanleggen in de vorm van een kruis. Candidus was een zeer gelovige man en hij gaf de die paden (dreven) de naam van heilige vrouwen: Melanie, Maria en Niana (Anna). Het gebied waar we doorheen wandelden, behoort gelukkig alweer tientallen jaren tot natuurgebied Kampina. De cultuurhistorie van het gebied is mede door de lanen zichtbaar gebleven, maar dat de natuur in al die jaren de ruimte heeft gekregen, ook dat is duidelijk te zien op deze route. Van de houtplantage is gelukkig al niet zo heel veel meer te zien, we lopen al slingerend door een afwisseling van open terrein met kleine bosjes. Inde verte zien we enkele gagelvelden, natuurlijke

laagten in dit gebied, waar kwelwater omhoog komt, althans in normale omstandigheden. Nu is het er droog, in het verleden moesten we op dit smalle pad alles doen om met droge voeten door het natte gedeelte te komen. Aan de varens is nog goed te zien dat het voorheen bosgrond geweest was, er groeien allerlei varens, adelaarsvaren, maar ook het zogenaamde dubbelloof. We liepen nu over een voormalige afvoersloot. Deze sloot zorgde ervoor dat de voormalige landbouwenclave De Hoge Hei droge voeten hield. Toen deze landbouwenclave verdween, sloot Natuurmonumenten de sloot af. Hierdoor blijft het water op de Kampina en wordt zo weer een klein deel van de verdroging in dit gebied tegengegaan. Plantensoorten als de gewone dophei en veenmos krijgen zo weer een kans. Gewone dophei vind je in natte gebieden, struikhei groeit juist op drogere gronden. Veel mensen waren ons al voorgegaan op dit pad. Vanaf 1600 liepen de bewoners van landbouwenclave Balsvoort namelijk al elke zondag door weer en wind over dit pad om naar de kerkdienst in Boxtel te gaan. Dit was een tocht van ongeveer vijf kilometer. Vandaar de toepasselijke naam voor het pad en deze route: Kerkpad. Iets verderop maken we een uitstapje

*Argiope
bruennichi* × 1,5

naar het Ansumven, ook dit ven heeft sterk te lijden gehad van de droogte, normaal ziet het er rood van de zonnedauw. Het ven is nog niet zolang geleden opgeschoond, bomen rondom zijn gekapt, oevers schoon gemaakt enz. Langs het ven zien we libellen en juffers, maar ook andere insecten, het oranje zandoojie bijvoorbeeld. In de randen zien we diverse wesp- of tijgerspinnen, een erg mooie spin, welke vele insecten vangt in zijn speciale web.

John kondigt een korte pauze aan, de één benut dit door een beker koffie te drinken, de fotografen grijpen hun kans,

om mooie plaatjes te schieten.

Na een kort stukje lopen steken we de Annadreef over en komen zo aan bij Huize Kampina, een mooie witte woning in het bos. Het huidige huis ziet er bijna net zo uit als het eerste huis, dat in 1944 door de Duitsers is vernietigd. Na de Tweede Wereldoorlog is dit huis in 1947 herbouwd voor de toenmalige boswachter Van Ham. Daarna heeft het huis altijd dienst gedaan als boswachterswoning tot 1996. Vanaf toen tot 2008 werd het verhuurd, waarna het in erfpacht verkocht is. Dit houdt in dat de grond nog steeds in eigendom is van Natuurmonumen-

ten. Via een prachtige eikenlaan gaat het richting de Beerze, dit is een beek die dwars door de Kampina stroomt. Het kronkelt en stroomt langs omgevallen boomstammen die begroeid zijn met mos en ander jong leven. Het geeft de plek een ongeschonden en rustieke uitstraling, alsof hier geen mensenhanden aan hebben gezeten. En dat klopt ook wel. Want waar buiten de Kampina de Beerze rechtgetrokken werd voor de landbouw, liet Van Tienhoven de Beerze ongemoeid! De invloed van de mens is overigens wél te zien langs de Beerze. Daar vind je aan weerszijden van het verhoogde pad populieren, die hier vroeger zijn geplant. Vroegere bewoners gebruikten dit pad namelijk om naar Lennisheuvel te lopen. Maar de Beerze stroomde vaak over, waardoor het pad onder water stond en slecht zichtbaar was. Om te voorkomen dat wandelaars in de verraderlijke stroming terecht kwamen en verdronken, markeerde men het pad aan weerszijden met populieren. Op deze manier bleven ze op het rechte pad, dus wij ook deze ochtend. Boven en aan de oevers namen we al snel de beekjuffers waar, zowel mannetjes als vrouwtjes, als je het nog niet deed, ga je door hun verschijning vanzelf in sprookjes geloven, ze hebben een prachtige vlucht. Zo arriveren we in een klein gedeelte, waar het koninginnenkruid staat te bloeien, tja als je dan met de leidster van de vlinderwerkgroep op pad bent, dan kan het niet anders, we staan hier lang stil, om de diverse soorten op te sporen. Het oranje zandoogje vliegt op en al snel zien we kleine koolwitjes en een landkaartje. Je hoort het geratel van de

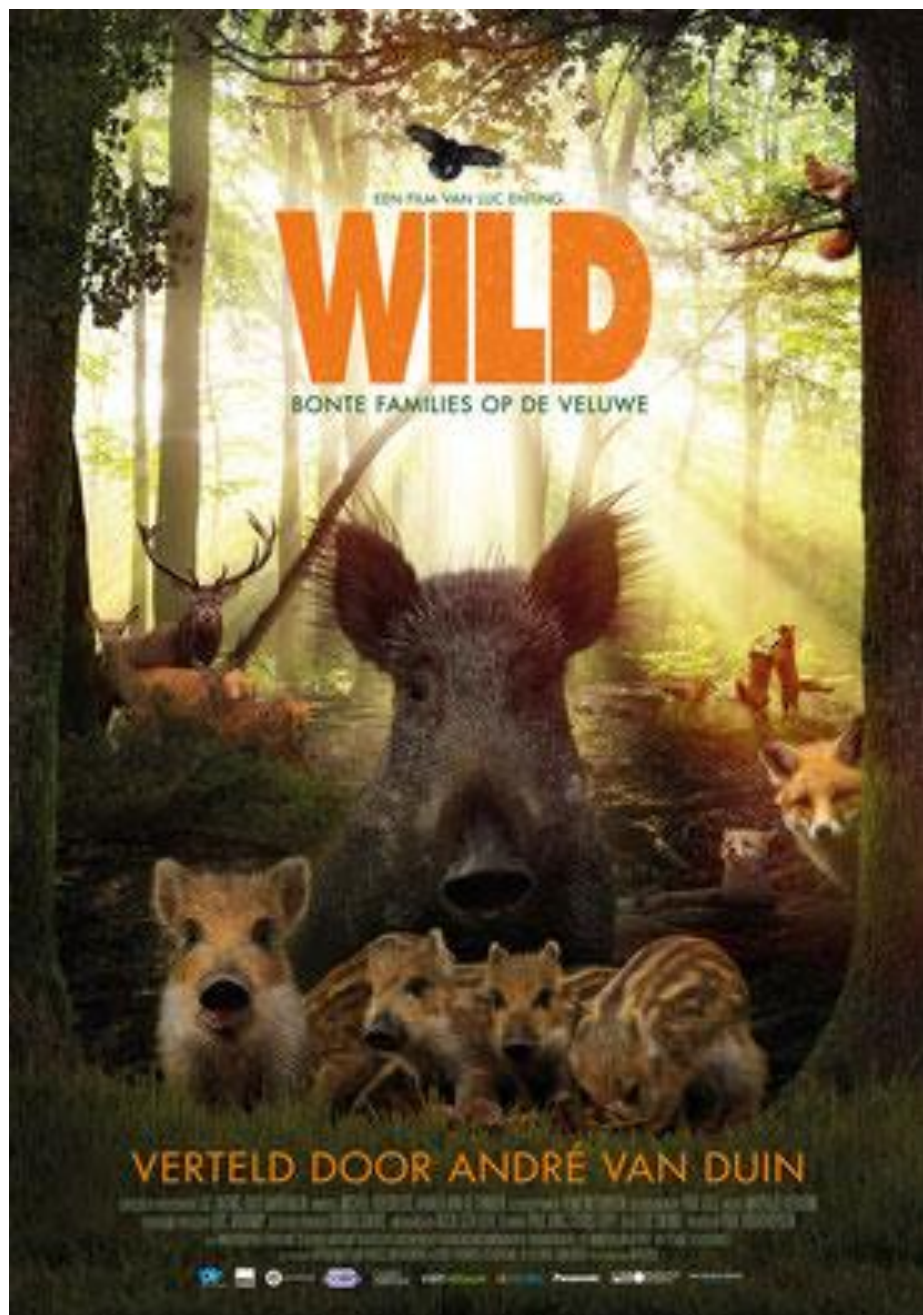

kleine ijsvogelvlinder

camera's, iedereen grijpt zijn kans, de één met een grote toeter, de ander eenvoudig met zijn telefoon. Dan een kreet van opwinding, de kleine ijsvogelvlinder is gezien, maar zit wat verborgen en dan prikken blijkbaar de brandnetels niet en zijn ook bramendoorns van minder belang, men doet alles om deze bijzondere vlinder maar in beeld te krijgen. Na deze fotoshoot liepen we terug naar de parkeerplaats.

Bij pannenkoekenhuis Belveren dronken we nog koffie en bedankten de gidsen Fia en John, graag tot een volgende keer.

Christ Grootzwagers

In [Wild](#) volgen we gedurende de vier jaargetijden de verhalen van drie hoofdrolspelers: de vos, het edelhert en het wilde zwijn. We zien de dieren jongen krijgen, die opgroeien naar volwassenheid. Kleinere rollen zijn voor de raaf, buizerd en ijsvogel. Bij de ijsvogel mogen we binnenkijken in het nest en met de buizerd vliegen we mee over de verschillende landschappen van de Veluwe.

André van Duin verzorgt de voice-over van deze prachtige natuurfilm, en is naar eigen zeggen trots dat hij zijn stem hiervoor heeft mogen verlenen. Al met al zijn het spectaculaire beelden die je normaal niet ziet. En niet kúnt zien, omdat Enting speciale toestemming kreeg om te filmen in gebieden die niet toegankelijk zijn.

De maker van deze film Luc Enting komt zelf naar Dongen, om ons mee te nemen naar de diverse gebieden op de Veluwe en ons in te wijden in de geheimen van het filmen van de wilde natuur.

Een dergelijke natuurfilm komt niet zomaar tot stand, er gaan jaren van voorbereiding aan vooraf. De geschikte locaties moeten opgezocht worden, vergunningen moet aangevraagd worden, camera's moeten worden geplaatst, vele kabels getrokken naar computers, die de beelden opslaan enz. enz.

En dan is het wachten en nog eens wachten, komt het wild daadwerkelijk voor de camera, zijn het geschikte beelden en ook voornaam, is er een leuk verhaal van te maken. Want het geheim van een goede film is natuurlijk de rode draad die er doorheen loopt.

Beelden moeten gecontroleerd worden, de verhalenverteller gaat in de slag, om er iets bijzonders van te maken, kortom wat zien we in de film en wie krijgen er een hoofdrol. Luc Enting komt ons het allemaal vertellen.

We verwachten een grote toeloop, dus meldt u op tijd aan, zodat u van een plaatsje verzekerd bent, de toegang is gratis.

NATUURVERENIGING

KEN EN GENIET

LIDMAATSCHAP "KEN EN GENIET"

De CONTRIBUTIE bedraagt voor leden € 17, - per jaar. Bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar wordt € 1,50 per maand berekend.

Jeugdleden (14-16 jaar), huisgenoten en 65-plussers betalen € 15 - per jaar; bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar betalen zij € 1,50 per maand.

De minimum donatie voor begunstigers bedraagt € 15, - per jaar, wanneer zij het verenigingstijdschrift wensen te ontvangen.

CONTACTPERSONEN WERKGROEPEN:

Uilenwerkgroep:

uil@kenengeniet.nl

Thieu Verharen

Stevenshof 13, 's Gravenmoer

Tel. 0162-315480

Nestkasten verkoop:

Ad Leeggangers

Roeloff van Dalemstraat 50,

Dongen

Tel. 0162-313858

Vogelwerkgroep:

Nestkastencoordinator

vogel@kenengeniet.nl

Leo Reijnierse

Kard.v.Rossumstraat 52, Dongen

Tel. 0162-316475

Vlinderwerkgroep:

vlinder@kenengeniet.nl

Fia Grootzwagers

Schoolsticht 47

5102GD Dongen

tel.0162-517996

Natuurtuin Kandoel:

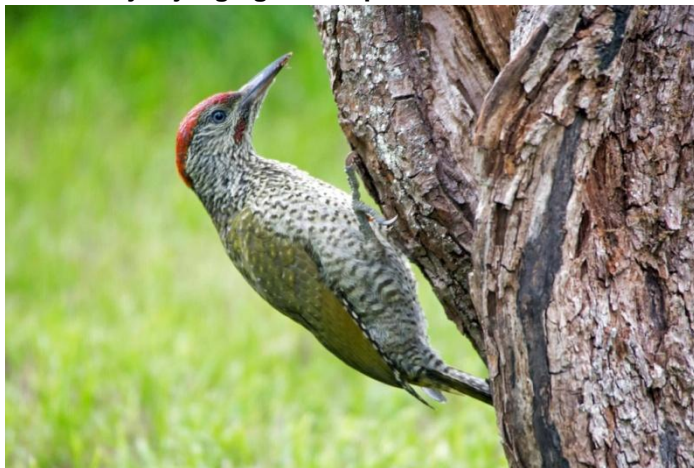
Peter Verschure

Groenstraat 11a, Dongen

Tel. 0162-313297

Misschien staat volgend Hoefblad wel uw foto op deze plek. Hebt u een leuke, mooie, grappige natuurfoto, stuur hem dan in voor 1 november naar hoefblad@kenengeniet.nl en u weet delen is leuk.

Jan Maijen jonge groene specht

Hanny Oerlemans bosuil

Marian Giesekam schaapje

Ellie Overwater bloemenweide

